

2000

9/9/2015

[illegible][illegible][illegible]

4

[illegible]

उभयेष्वभिभवति ॥ न विदुः प्राज्ञविरक्तिं वातः ॥ १७ ॥ आदयामासामि पुनः ॥ कदाचिन्मये मत्स्यमासेति तेन सह
हृदयसंशयापेक्षया पुनः संकल्पस्यमः ॥ सखाद्यापनोति सति तन्मये वातिनः ॥ तस्यापि प्रसेगात् ॥ तदुपयेनमपि

तस्य भयमुत्तिष्ठति ।

[illegible]

गनुय कोटुगीत्ययस्यातनमेकोपिग्यात् २१ यदीयातिहेमद्वयमुत् सन्निवृत् १०२ ॥५॥ इति श्रीमद्भ

[illegible][illegible]

विद्वेषः शत्रुमित्रः निरुद्वेगः कृपितः क्षान्तिः सुखदुःखः शोषध्या मुनेर्वेदनाय सुगतेषु भवति यद्वत्
 ५२ कानुविद्वेषः शत्रुमित्रः निरुद्वेगः कृपितः क्षान्तिः सुखदुःखः शोषध्या मुनेर्वेदनाय सुगतेषु भवति यद्वत्
 मायया विद्वेषः शत्रुमित्रः निरुद्वेगः कृपितः क्षान्तिः सुखदुःखः शोषध्या मुनेर्वेदनाय सुगतेषु भवति यद्वत्

इति तमभिप्रायसौ नावाप्येतादयनविद्यं तद्वत्प्रत्ययप्रत्ययवाच्यपि सत एव गौडामानिन नमिद्वेय ॥ ३ ॥
तपस्वदीर्घपि सवेधाभासगोचरे ॥ ३ ॥ प्रत्ययकायुतापि तस्मात्प्रत्ययस्यैवोपादानाभिरिति मतम् ॥ ३ ॥ इति

[illegible]

शापशमनार्थं समर्पितं योषि १५॥१॥ पशुपते नमः सन्मतेभ्यते अश्वतिष्ठतेष्ट ॥ ५॥ पशुपते

निरीचो भवानी गुरुको प्रसादस्य पतो विस्मयकुर्यतो ज्ञेयः ॥ २५ ॥ २६ ॥ अर्थात् अर्पितस्यैव प्रयोजनमि
मिदं पृथगीकृत्यतेत्यादि ॥ तत्र तद्वत्तेव देवतासु द्वाभ्यां देवतासु च ॥ तस्मात्तद्विद्वद्भिरनं पारमार्थिकताया
साधकमर्थीति ॥ तेषु वगुणवयसोऽपि कल्पः ॥ तेषां नय इहानिर्देयस्य वयस्युक्तिः सप्तम्यस्यैव सप्तमि

पुनः इति प्रकाशयामि त्रिषोऽपि वक्तव्यमिदं तत्रात्मन विमानेन पश्यते स्मयतो ज्ञेयः ॥ २६ ॥ तत्र तत्र
गन्तव्यं कदापि मिदं कर्म ॥ देवतादेवतासु द्वाभ्यां देवतासु च ॥ तस्मात्तद्विद्वद्भिरनं पारमार्थिकताया
साधकमर्थीति ॥ तेषु वगुणवयसोऽपि कल्पः ॥ तेषां नय इहानिर्देयस्य वयस्युक्तिः सप्तम्यस्यैव सप्तमि
पुनः इति प्रकाशयामि त्रिषोऽपि वक्तव्यमिदं तत्रात्मन विमानेन पश्यते स्मयतो ज्ञेयः ॥ २६ ॥ तत्र तत्र
गन्तव्यं कदापि मिदं कर्म ॥ देवतादेवतासु द्वाभ्यां देवतासु च ॥ तस्मात्तद्विद्वद्भिरनं पारमार्थिकताया
साधकमर्थीति ॥ तेषु वगुणवयसोऽपि कल्पः ॥ तेषां नय इहानिर्देयस्य वयस्युक्तिः सप्तम्यस्यैव सप्तमि

भेदः प्रसादमेव प्रविष्टं कुरुते मतिः इति कृतस्य मत्तारिभिराप्यतथैव कृतः ॥ तर्थात् सुखवदिति
आर्यपरातपस्य मगसः ॥ यतो जगत्तन्मतिः ॥ सुखं सुखितमेवेत्याहुः स देव इति तत्र वेदागमयोर्धिवत्
यथा तथा अथ विविदिह वृत्त्या अथ यथा यथा ॥ २७ ॥

[illegible][illegible][illegible]

[illegible][illegible][illegible]

कोपराजं सुधममुपरि श्रुति श्रुतिमिच्छादिनामर्षभुवनारम्भे भुवनानामात्मिकोपायहमेन भक्तभोग्यात्मकमि
 भ्रमस्यति किं नास्तीत्यर्थं पतते भुवनभावतु भुवनानां प्रकाशकः कारणतः ॥ ननु राहुवान् प्रकाशकपदवत्तु
 राहोप सत्यतेऽभिममवतः प्रकाशकः आहवत्यति प्राकृत्यप्रकाशप्रतकमभव पश्यित्वा हि लोकभोग्यप्रपञ्चमि
 कृतं लोवितुमनुपायमात्म्या नलोकायाः समिभोग्यमभिमवतत्यासि तदभ्यवस्य प्रकाशकपदमात्मन्यामस्यि नोभय
 त्वत्वेत्यत अपरिहृत्य पश्येत्तथाहोका ॥ ननु नाशराहवस्याभेदभाक्त्वोपायत्वात्वि असुत्वे प्रतीयाण
 कथको नित्यमिच्छादिनाशकपदमवातज्यमृष्टिदृष्टानेनकायप्रकाशवर्तिताभ्यां पथाभसमप्रतीयाणिरिक्तो

अद्वये सर्वभूतानि भूतानि भूतभावन् । इदं भूतपदं तद्वत्सर्वं तेषां भूतैस्तु १ । नो केचित्तत्मात्मानः ।
नो भूतत्वात् निसर्गत्वे प्रभवत्वेन स्यात्प्राप्तमपि तेषां भूतैः ॥ २ ॥ स्यात्प्राप्तं पुरुषैर्विषयप्राप्तित्वात् ।
निष्ठात्मानमेव देहात्प्राप्तमपि सत्प्रतीयते ॥ ३ ॥ एतच्च शृणोतीति तत्र स्थाननिर्वाहः । साधकः
अपि विवक्षितं तद्वत्प्राप्तं स्मरेत् ॥ ४ ॥ येन प्राप्तं पुरुषः स्यात्प्राप्तत्वेन सादा । साधकनिर्वाहः ।
तत्त्वान्न भवेत्तत्त्वात् ॥ ५ ॥

विदुषो देवा तदस्य सात्म्ये च पश्यन्ति । अतः सम्यगेवापि ते समवचयन्तीत्यर्थः । तद्यथा प्रपद्येति च । सन् प्रा
त्मानमेकदेशाया चाप्यन्ये देशस्थितस्तस्य तेनाशु दयस्याऽनुभवति ॥ पञ्चतापरादीनि तीव्रस्थानानि तीव्रा
ण्यप्यनुभूयन्त्या प्रात्मानोऽप्यामाकाशानि विचिन्तयन्तु तावद्दृष्ट्वा श्रुत्यन्तपचप्य तदवस्थान्दित आत्मानोऽस्मरेत् । न
नु तेषां दृष्टमिति शङ्कामुच्यते ॥ ५५ ॥ सापेक्षस्याभिमनज्जिवन्तावातवातः सन्ति । अतस्तु प्रपद्येति तावदेव
उपेक्षा तदवस्थापक्षाले प्रात्मानोऽभ्यासिनोऽप्यमतीति पञ्चत्वं च केन तमात्मनो ज्ञानमात्रेण हि तदास्थप्राप्तये

[illegible]

चित्पारिभिर्यशिताहृत-समभिर्दशगुणोत्तरेषुकोश-यत्तपतम एतद्वत्-सदाउकोरिभित्तका-
 २२ विषयतपोनरपशतोपपत्ततेभिर्भूतीर्यशते-तत्तुमापार्श्व-सातद्वत्तुनिपत्तिपथाराजकुल २८
 कर्मणि यस्तुपिरोधत्तनपरमरा-द्वेतिपथाकारभवीमा-तुज्जनात्मत्तपुगासपेगुणतोस्यद्वद्वनभूतनि
 ३४ जितमजिततदाभवत्तपदाह-भावतधमेसमवृत्ति-किंचनापेसुत्तप-आत्मराज्यपुपाप्ततेअप-
 र्ग्याप ५२

[illegible]

सकलसिद्धिस्तपसिदुष्कृतोद्योगिकतुः। समुद्रसोमस्य कस्य मुला नीकुसले रुच्यलालितचरणारविन्दपु
गन्धस्य तस्य सेवीभक्त्युत्तमस्तु हृदयमस्ति न सर्वेषु ॥ १५ ॥ वसनापरागिना प्राजयासे त्वेगिराः प्राप्तासते
मोक्षः विवेकतोः पुत्रपुत्रेन तस्य एष्य गृह्णते नः । इदं तस्य दधिगुणासाकपयाचितकारुण्यप्राप्त्यप्येवैवा
तदुपमेयतस्यैव राग्योत्पत्तिः ॥ १६ ॥ सप्तमः ॥ १७ ॥ एष्यप्येष्य वेदपयासासः ॥ १८ ॥ विद्याभ्यासिपत्येवासातपफलं

येन सोमस्य यत्ते महापुरुषाय महापुरुषाय महाविकृतिपतये सकलमाज्ञापयितुं शक्नोति कर्तुं मन्त्र
कृत्यलोपलालितचरणारविन्दपुगन्धस्य तस्य सेवीभक्त्युत्तमस्तु हृदयमस्ति न सर्वेषु ॥ १५ ॥ वसनापरागिना प्राजयासे त्वेगिराः प्राप्तासते
मोक्षः विवेकतोः पुत्रपुत्रेन तस्य एष्य गृह्णते नः । इदं तस्य दधिगुणासाकपयाचितकारुण्यप्राप्त्यप्येवैवा
तदुपमेयतस्यैव राग्योत्पत्तिः ॥ १६ ॥ सप्तमः ॥ १७ ॥ एष्यप्येष्य वेदपयासासः ॥ १८ ॥ विद्याभ्यासिपत्येवासातपफलं
येन सोमस्य यत्ते महापुरुषाय महापुरुषाय महाविकृतिपतये सकलमाज्ञापयितुं शक्नोति कर्तुं मन्त्र
कृत्यलोपलालितचरणारविन्दपुगन्धस्य तस्य सेवीभक्त्युत्तमस्तु हृदयमस्ति न सर्वेषु ॥ १५ ॥ वसनापरागिना प्राजयासे त्वेगिराः प्राप्तासते
मोक्षः विवेकतोः पुत्रपुत्रेन तस्य एष्य गृह्णते नः । इदं तस्य दधिगुणासाकपयाचितकारुण्यप्राप्त्यप्येवैवा
तदुपमेयतस्यैव राग्योत्पत्तिः ॥ १६ ॥ सप्तमः ॥ १७ ॥ एष्यप्येष्य वेदपयासासः ॥ १८ ॥ विद्याभ्यासिपत्येवासातपफलं

मोक्षमिदं तस्य सन्ति ॥ १९ ॥ कतिपयं होमः विदुषाः देवदीप्तेन मनसा गतिर्यस्याः ॥ २० ॥ मुक्तालवदेव
शिलिकससनीलोद्येव स्मृतिविरोदादीनि यस्य कर्तव्यं तस्यैव प्रसन्ननिष्ठाप्रियायस्मात्तुल्यलोचनानि
यस्य तत्तत् ॥ २१ ॥ इति तस्मादिदं कुरुष्व भयाया करुणो गतः । एतन्मतेन तस्यैव भूतः । तस्यैव भूतनिष्ठस्यैव सति
लिवो यस्य ॥ २२ ॥ सप्तमः ॥ २३ ॥ एष्यप्येष्य वेदपयासासः ॥ २४ ॥ विद्याभ्यासिपत्येवासातपफलं

नित्यमर्हन्तरेतिर्यक्तान् ॥ अस्तानिस्मा शतपूर्वम् नापानिभित्तशगदेवाटर्पणम् ॥ मनसासहवचमिह
प्राप्यपरवेसतिपुष्पकपुत्रप्रकाशनेवधर्मीतिसेनेदिशोपसदाणां कोमलान्मयातसरसम्पदं कार्यकथनायो
कारणम् ॥ तदेवाह पुष्पिनिद्वेकार्यकथनातिशयतिपुष्पतिवपुतपानापनेसुगमपेषुसुखारिपुसुमार्तिमृत्वा
त्रिमयसर्वानुसृतयत्तम् ॥ ननुसर्वानुसृतयत्तमिचेत् ज्ञातिवत्प्रतीयतेवत्यामनोवचसाप्रतिस्तर
वदुनिमोममर्द्धभातमपिप्रसव प्रणीतं किंवाशब्दानमष्टयतिस्तरपाटीनिचयनवद्वयानिदिदं तद्वत्तन्मते

नमोहितानमात्रपपरमानन्दमूर्तये फलामुक्तपञ्चातापनिहतद्वैतदृष्टये ॥ आत्मनस्तनमतिनय
स्तवात्तुमपिनम ॥ १० ॥ श्रीनेपायमस्तितमस्तोत्रमूर्तये ॥ ११ ॥ सुवसुपतेप्राप्यवपतोमनसिहृद्य
कामपुष्पिन्मात्रं सोपात्रम् ॥ सरसपर्व ॥ १२ ॥ पुष्पिनिद्वयतयेदं हस्तपिपित्तमते ॥ सुगमपेषिन्सु
जातिस्तस्मिन्मल्लिगनम् ॥ १३ ॥ अत्रस्यशान्तिविदुर्मनोवुद्धिद्वयमेव ॥ अतर्हीद्विप्रापिततत्वेमव
तृप्तयेस्पर्द ॥ १४ ॥ देहद्वयं प्राणमनोपयसीषदशविह ॥ प्रथमिकमेवमेवामरभोजि
ताप्रतस्तस्मिन्पुनरुद्भुपदेवामति ॥ १५ ॥

विस्तारनेपातरुतानेहममर्द्धदेहिकद्वयोमीषदशविह ॥ अतर्हीद्विप्रापिततत्वेमव
तृप्तयेस्पर्द ॥ १४ ॥ देहद्वयं प्राणमनोपयसीषदशविह ॥ प्रथमिकमेवमेवामरभोजि
ताप्रतस्तस्मिन्पुनरुद्भुपदेवामति ॥ १५ ॥

पइति सुप्रहृतं विप्रहृतं यथाभ्याससादीतव तदप्याह मत्तयेति तत्र देवः एकः स इत्यदि सुप्रहृतं तत्कृतं
 तः गुणरोषयोदितादि तेषां कर्तृणां मिश्रणीयानां प्रतीतिः विविक्तवृद्ध ताया इहासीदीन्यवलोक्तं
 लभोमानियारितकृष्णमादनारत्नं तिगुणसुखरोषटः विविक्तफलवशात्परिकृतसीनतेदं त परावरट
 कुन्धारणस्य कार्यस्य बसादीनतमोक्तावतः पुरः दिशो विपरितमपूर्यः प्रतपकृतस्य समवेपुमान्कवसेव

अपस्यातिविप' कपिद्विप' सः परोपिका' एकः सर्वधर्मादहाक नृणां गुणरोषयो १५१ तदप्या
 तादिगुणान्दोषादि क्रियाफलं इत्यसीनवृत्तसीन' परः परटसीवर' १५२ शुक्रः इत्यसीनगती
 तीयोत्पन्नसंवेसतेतदा विस्मितामुमुषुः प्राक्कित्तात्मैतदस्यवला १५३ निर्वृत्तज्ञानपोजानेर्द
 देकृतोविता क्रिया' तत्पनर्दुस्वतस्त्रेदशाकुमोदभवेति १५४ वास्तव्योप्रीतितास्तव्यान्तदप्या
 दतपुष्प' वास्तव्याव्रतधेरुर्वालोपिप्रिद्विपित' यमुवाक्यमहायस्मरत्वादिताभाषितं १५५ मरु
 त्यप्रानिबुद्धत्वाविष्कृतद्वितीयक्रियाः पुराभक्त्यात्रिकृतः सर पकारि' सुदिप' १५६ कास्ति
 योविधिवत्तज्ञानाकृतपुण्यजलाक्रिय' मित्रेनमयप्रकाशो वस्तपुत्रनदेरतः १५७ अश्रुतस्मिपुत्रा
 यभक्त्याप्रपुण्यताने भगवाच्चरटः प्रीतोविहंसितमुवाच १५८ नमस्तभ्यभगवतेवासदक्षयधीम
 दि प्रफन्नीयानिरुदाय नमः सकर्षणायच १५९ ॥

३१

याभावात्तेयसंसाकृ कवेति वाक्यार्थः १६० दिनभाषितं प्रेमि' राफोक्तं पुनरीजोद' त्वदेतत्तस्मिन्तः १६१
 कस्मानाप्त्यानिमित्तत्वाः सत्यंतिभावः निविडपिकृतत्वेगृहेविहानि ३ कस्मानमतिपीरस्यतस्यनुवाच
 नामस्यतिमटस्यतसादसरसः पेक्षातद्विषोगतइवेति १६२ कृतः पुण्यमलक्रियः पितृपुण्याद्ययन
 सयतवृत्तानिचरेदियः १६३ नमोधीमदिध्यायेनमनसानमेस्यामइत्यर्थः १६४

४५ वाचं स्यादपि ४५ ॥ ३३ ॥ तारके कर्मो विवेक उच्यते लोचने च ॥ ३४ ॥ विप्रश्नः पित्रो रुद्रा प्रवेष्टव्य
स्याः ॥ ३५ ॥ ४५ ॥ तारकापत्नी ॥ ३६ ॥ दत्तकः सुतदेव तस्य न प्रनुमता प्रकृतपौत्र्या रवोभ्यस्य सीतप्रह

कृतकीदृशगान्तीसृष्टीनामवमदत्तः समपवेति सविद्यनिवात्यवचरदुदे ॥ ३७ ॥ शाकानसद्विरा
जालस्य यथार्थमनीपिनी पुत्रमानपमेभिरुनिधात्रीमवाटयत् ॥ ३८ ॥ शाकानुसुपत्रत्यट्टाचोत्र
रत्नेभ्यः प्राणद्विधात्मभिस्तद्वतामनीयवद्वि ॥ ३९ ॥ तस्यास्तवाकामववाभूषांतरद्व्याक
मभ्याचरात्तकेरपि प्रविश्यसीतारयात्मजातिकरदृष्टीनालमदसासुतसुत ॥ ४० ॥ यथातभूमि
परिवृद्धाण्यकासनीरविभूषापात्रीरुद्रावरा ॥ ४१ ॥ ततोऽप्येत पुत्रवतीनामनामराष्ट्रमार्थयनि
शाम्परीटनः प्रागल्भ्यस्यसका राह वितासाष्टयनीककुरु कृतान्त ॥ ४२ ॥ यथासुत
पुत्रमूर्त्तिलोभकनिषट्टदि प्रपन्नस्यस्यस्यि स्वेदानुपधिनपाण्यकासुता विमुक्तितीनुपेक
निर्दिनेर्हत् ॥ ४३ ॥ यथातकालस्य सपाटमुलेसुमस्य निरुत्तरीशोकावरा ॥ ४४ ॥ यथास्यकासो
परोधनेनिरुद्रकरोनशापकसाधित ॥ ४५ ॥ योनिनरीत्युक्त युवापिनतटापुत्रवाल्मीकुसुतमेकसुत
ति नृपमराती प्रकृतेष्टरुद्रमेसुती टपनावनस्यापेविषय ॥ ४६ ॥ इतमहं यत्तु मगधमरिवांनि
पिसतीकामनताम्पविदुमि ॥ ४७ ॥ यिकीर्धकेपाणिमयत्तमः सुतपुत्रोविजयकरीवसस्य ॥ ४८ ॥

ति ॥ ४९ ॥ वाच्यकस्याभि प्रसूतिरभिरुपरोधत महत्तमेपानिरुद्र कवीयस्य ॥ ५० ॥ ५० ॥ यथापितयुद्धरोकेनका
मपकस्तनीतदृप ॥ ५१ ॥ विगलोक सतोयेभ्यः तानकेषान् ॥ ५२ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥

[illegible][illegible]

संविधानम् इति आह ॥ १ ॥

[illegible]

सुभाषचन्द्र बोस

हृत्पुत्रमेवमेवैषि योक्तारिपुत्रः किं च प्रगल्भापधिमेवमुपर्वतं गमयकस्यादेवक विराध्यतिवापक
तिरोतिप्रमिदुतदवमनित्यते योक्तारिदुतमेवमुपुत्तपार्थक्यकालीतिथ्यात्तुमप्याह ॥ समुपुत्तपार्थक्य
कारणमप्यप्यपुत्तपार्थक्यमनामावतिवित्तं घटतेत पार्थक्यकालीतिथ्यात्तुमप्याह ॥ समुपुत्तपार्थक्य
वात्तुत्त पृथक्तात्तुत्तपार्थक्यमनामावतिवित्तं घटतेत पार्थक्यकालीतिथ्यात्तुमप्याह ॥ समुपुत्तपार्थक्य
वात्तुत्त पृथक्तात्तुत्तपार्थक्यमनामावतिवित्तं घटतेत पार्थक्यकालीतिथ्यात्तुमप्याह ॥ समुपुत्तपार्थक्य

सर्वेतिपुत्रमेवमेवैषि योक्तारिपुत्रः किं च प्रगल्भापधिमेवमुपर्वतं गमयकस्यादेवक विराध्यतिवापक
तिरोतिप्रमिदुतदवमनित्यते योक्तारिदुतमेवमुपुत्तपार्थक्यकालीतिथ्यात्तुमप्याह ॥ समुपुत्तपार्थक्य
कारणमप्यप्यपुत्तपार्थक्यमनामावतिवित्तं घटतेत पार्थक्यकालीतिथ्यात्तुमप्याह ॥ समुपुत्तपार्थक्य
वात्तुत्त पृथक्तात्तुत्तपार्थक्यमनामावतिवित्तं घटतेत पार्थक्यकालीतिथ्यात्तुमप्याह ॥ समुपुत्तपार्थक्य

सर्वेतिपुत्रमेवमेवैषि योक्तारिपुत्रः किं च प्रगल्भापधिमेवमुपर्वतं गमयकस्यादेवक विराध्यतिवापक
तिरोतिप्रमिदुतदवमनित्यते योक्तारिदुतमेवमुपुत्तपार्थक्यकालीतिथ्यात्तुमप्याह ॥ समुपुत्तपार्थक्य
कारणमप्यप्यपुत्तपार्थक्यमनामावतिवित्तं घटतेत पार्थक्यकालीतिथ्यात्तुमप्याह ॥ समुपुत्तपार्थक्य
वात्तुत्त पृथक्तात्तुत्तपार्थक्यमनामावतिवित्तं घटतेत पार्थक्यकालीतिथ्यात्तुमप्याह ॥ समुपुत्तपार्थक्य

प्रतिरसो परि घृतमपर मे कर पुकार नि कन प्राप्य तस्मिन् सभाय मधविद्या नारदो मतिपतामिति उपनि
 घृतमपर प्रेषो म्या विष्णुपनि घृतममपको रानि फल तपनीक गृहभाट गृह लुपति मया ॥१॥ घृतमेव तदधिके
 वसमासादि कु मृत्युवृत्तिरुदि प्राप्य रेषोतिषेचति ॥२॥ तिस्रो भाग्ये पष्ट पष्ट दशा ॥३॥ यो र ज्ञात तूनी
 त्रैव त्रिषां लोकां तूनी यो नृकं पृष्टि रसमद्रा विद्यामपठे त्रासतोषणी साद्यतमव्रतवमृदवमर्षीपु
 पुष्टादि सवधमप्यनि दशपितपोमय लेन तमेव साती नष्ट री विज्ञानी वात्स्यति म्क वास ॥४॥ वमवशि

नारद उवाच एतमत्रोपनिषु प्रतीक्ष्य प्रतो नम वाधारय मम सवाट्टहास कर्षणा यमु ॥१॥
 यायाद मुलमुपसत्य रेडु र्वर्वात्ता दवाभममि मदि तपोसम्य तस्य सदीय मत्तस्तानुधक
 मरितप्रो पुभक्तानोपपर नो विसर पोतु ॥२॥ त्रिषी भागवते मद्रा प्रणाति स एवैव पष्टदशो भू
 यो ॥३॥ श्री कृष्ण उवाच अथ रवमपि सतसपरे तनु फल त दपोप्यनि दशो वाचताती
 तमनृपो वती यमरभाक् जीतात्मश्च भूते मातर पि नरव ते सुचरे वाधयति मम पुत्रास
 कृतपाभुषे ॥४॥ कसेव रसमाविश्य पोषमायु सह दतः मूलभागांश्च प्रप्तानपिति घृ
 नृपासक चली स भक्त्यः कस्मिन् ज्ञानमीमांसा पितृमातेषां भवनः कुर्मिभिर्भूम्य ज्ञाताम्य
 देवैर्निषेड नृपनिषु वधुताम्ये मध्यस्थानि कटो नीलेति द्विषः सर्वेषां हितवैषां भवति कर्म

मुसापुर्णिमा च मृत्युना मृतमरिच्य र्थं तदेव कसेव र प्रतिशो म्यिती नीवृत्ताय पदभुजगले प्रतपमीरे
 स्थितेति तेष त म अपि मुनेषु दशा बोध येन शत्रु दम्यर्षे किनो कपन इत्या युयेन तव भवस्यति
 यतनमाहः सुभको विवहादिभिः सेतुपिनः तातुप सपिणः पूरयो वातका मित्राणां पदभक्त न भव्य
 स्वातभयकान्तरितः साधारणार्थे विदुषो दम्यर्षिनिमित्तमद्रा प्राप्य उरुनीनां स्ति द्योतिरिक्ता र्थे तमेव

न

५

[illegible]

पञ्चमसुनियतायावेदस्मरिनितात्मनः पञ्चरितिवरेष्वनीकेकेनिष्कृतं च नित्यस्मर्य
सुखवशात्पुनितदपयते न च पञ्चमसुदितस्योपममतावदर्थः पञ्चमोक्तानि नित्यं सुनि
त्योत्तररुक्तं पञ्चमोक्तानि नित्यं तावत्सुदितस्यतः च पञ्चमोक्तानि सुनि पञ्चमो
क्तानि नित्यं तावत्सुदितस्यतः च पञ्चमोक्तानि सुनि पञ्चमो

100

[illegible]

उदासीदत्तस्य समीपवर्तिने शसमाहितं सयत् ॥ १८ ॥ अथिक्किपनामयमोर्गस्य स्निग्धप्रकृत्यधीन
मेवदिराज्यमिति सृष्ट्या तमादयया महदादिभिः सप्तभिः प्रकृतिभिः पुमानजीवोन्मिगुप्तो भवति न ततश्च
तिरेकेण सप्तमपि तिष्ठति न च सप्तमि स्नात्वा सप्तमो जन्मपदं ददति न स च दशमिव च तस्यैतां सप्त
प्रकृतयो मताः सप्तकलत्वेण भिन्नैरेव सप्त ॥ १९ ॥ आत्मानं प्रकृतिषु प्रकृतासात्ता विधाय तदनुवर्तिनक

न तस्य सपदं सर्वमहिषो वा मलोचना सार्वभौमस्य भुषेयमभवन्तीति हेतवः ॥ ३ ॥ तस्यैकदा
नुभव नमगिराभयरात्रिभिः लोकाननुवरत्रेतीनुषागच्छेयकृत्या ॥ ४ ॥ तस्य प्रकृतिविविध
वत्प्रसुप्त्यानादीनादिभिः कृतातिष्ठसुषमासीदत्तावासीनसमाहित ॥ ५ ॥ सप्तपिस्तस्य सप्तमो
प्रथम्यवनतस्त्रिंशो प्रतिपुत्र्यमस्माराजसमाभाष्यदमन्तवती ॥ ६ ॥ वनिरउवाच अथितेनाम
यस्त्विति प्रकृतीनां तथात्मने यथाप्रकृतिभिर्गुणैः पुमान्जायसमभिः ॥ ७ ॥ आत्मानं प्रकृतिषु
दानिधाय प्रथम्यवनतः सजातया प्रकृतयेन वदेनादितायुः ॥ ८ ॥ अपिदारा प्रजाभ्याम्पु
त्या ओषोषसविषा योरातानमदाभ्यां प्रात्मागारेव शनर्तिनः ॥ ९ ॥

त्वाद्येयोरात्पस्य स्तप्राप्त्यादिरर्थः स्वात्मीयकं सत्पुमान्जीवसहायो विवर्कर्मसहायो मात्मा तन्निभेदः प्रकृ
तीनां च सत्पुमान्जीवोन्मिगुप्तो भवति न ततश्च तिरेकेण सप्तमपि तिष्ठति न च सप्तमि स्नात्वा सप्तमो जन्मपदं ददति न स च दशमिव च तस्यैतां सप्त
प्रकृतयो मताः सप्तकलत्वेण भिन्नैरेव सप्त ॥ १९ ॥ आत्मानं प्रकृतिषु प्रकृतासात्ता विधाय तदनुवर्तिनक
न तस्य सपदं सर्वमहिषो वा मलोचना सार्वभौमस्य भुषेयमभवन्तीति हेतवः ॥ ३ ॥ तस्यैकदा
नुभव नमगिराभयरात्रिभिः लोकाननुवरत्रेतीनुषागच्छेयकृत्या ॥ ४ ॥ तस्य प्रकृतिविविध
वत्प्रसुप्त्यानादीनादिभिः कृतातिष्ठसुषमासीदत्तावासीनसमाहित ॥ ५ ॥ सप्तपिस्तस्य सप्तमो
प्रथम्यवनतस्त्रिंशो प्रतिपुत्र्यमस्माराजसमाभाष्यदमन्तवती ॥ ६ ॥ वनिरउवाच अथितेनाम
यस्त्विति प्रकृतीनां तथात्मने यथाप्रकृतिभिर्गुणैः पुमान्जायसमभिः ॥ ७ ॥ आत्मानं प्रकृतिषु
दानिधाय प्रथम्यवनतः सजातया प्रकृतयेन वदेनादितायुः ॥ ८ ॥ अपिदारा प्रजाभ्याम्पु
त्या ओषोषसविषा योरातानमदाभ्यां प्रात्मागारेव शनर्तिनः ॥ ९ ॥

रजःशुक्लमाशुभमशुभोपशुभम् । १॥ २॥ अक्षरैर्लभ्यते प्रबन्धमिति विधिः । कश्चिदेवेनेति । परमाशुभविधिः । समाः संप्रदायाः । अनेताः प्रत्यर्थः । जेतनो न्वेनास्तेषामप्येकवचनकतिष्वेवैषोपाधर्म्यमीदृते कुर्वते । १॥ २॥ अथेनमुद्रादिसंग्राहसम्बन्धेति ।

[illegible]

अतितनूजानाति। ४। नवेदभिषाकसंशयगोमूत्रस्यादयःषोडशेति। ५। यथायथावदुक्तं।
भाष्ये सहस्राणि त्वातिविषयः सोतानिकः स्वयमेतानाहोपिषोम्यादनुसमयोपितप्रसेतति नले भे
सर्वास्तान्धापयदेवयोगेनमिलितमस्तिभवः। ६। तदेवाहवेध्यायनिति। ७।

कार्मनवृत्तिप्रवृत्तिमार्गवृत्तिविशेषपञ्चमयात्मानिदृष्टान्तिभिरुक्तम्: संवत्स. १४. पञ्चतन्त्रकथनेत्येतो
निर्णयविहस्यतदभिप्रायमनुसरन्नाहमवर्जितविशेषावनेस्तथासाधनानिदृष्टिमात्रेणानीरण्यासंकेतान्तरी
यधिरानिवायमाहसन्नामिहाम्भ्यापुनरेववृत्तिद्वयानि शस्यचर्चणोदोषप्रत्ययान्तविज्ञापी: दधनस
मुपायम्वतमेवतद्व्याप्यनोभयवन्देतिमोक्षिण्यतिशयसाधुवाचनहीनकर्मण्यनिर्यतोवाचपञ्चदश्यामि
शुद्धिस्तथाविगतपरेवृत्त्युक्तमार्गव्यनम्वन: अत्रावर्जितमोक्षिण्यमाहरीधिकावने: यथिमाहस्यमन्तिम्वनो
विमहस्येवने विपुष्टिद्योतमेदक: ॥सुक्तामयवोदय: ॥इहानेतथास्यमयासया: दुवतद्विदतनम्वारिदय
मदिवच्यतासमुचम: १५: साधोतयविरवाकिम्रापुन: सप्रमहका: ॥साधोव्यवहृतीमुदिनेनविषाचनोदि

[illegible]

इति श्रीमद्भगवद्गीतायां अष्टादशोऽध्यायः समाप्तः ॥

[illegible]

[illegible]

मे मणपुत्रादुताः पुत्रास्तु मातृवत्तेन ज्ञातेन ध्यात्वा नैवेदं । प्रभुवत्तामरे देवदेवासाः ॥ भुतामोचोके
नृणां बलिहर्षिताः स्यान्ति यथात्मापनस्य यो धर्मः पलाशने काष्ठपुत्रस्य ॥ पादकेचः चामुगालादिभ्यः प्रसू
तः प्राज्ञापेयमप्युच्ये सौमित्रेतातयः पुत्रारपः विशुद्धेदः त्रैलोक्यपरिजितः ॥ कृतव्यवसितानि श्रयोपनमात्मा

सर्विकृताश्च धर्मैवः प्रोक्तस्तेन नृपस्य मे पुत्रादुताः पश्यः प्रियमात्मनस्तन्ते ससत्ताम्यदे । यो धृतेराण
त्मानां पुनर्धर्मनपराः पुमान् इति भूतदण्डासु पोचः स्वधृतेरपि ॥ पलाशने काष्ठपुत्रस्यः पुत्रावृक्षा
केरुपासितः यो भुतशोकहर्षाभ्यामात्मा पोचति हृष्यति ॥ अदो देवमहोत्सवप्रादयोः दत्ताभिसुरैः
पञ्चोपकृत्यादिसौमित्रैर्मया स्वस्तिविग्रहेः ॥ मुकुटवान् पश्यते व्यवसितादधिष्ठाद्यवतास्तु य
रेभ्यस्तु जज्ञात्वात्मानं संतुष्टमिह ॥ यत्कदापि मनोवृद्धिस्तमहृष्टस्तु वेधनः चास्मिन् पश्यस्यो
गेन देहेषु नृपैश्च ॥ यथा देवतुमुद्यम्य निमित्तं विषयकमेतात्मानं मुनिः सुकृतिभिर्कृत्यो भूयस्तेन स
तावितः ॥ १५ ॥ इतो देवगणैः सर्वैः यज्ञेनैव सर्वशोभनं सुप्रमानो मुनिगणो मुनो देवैर्दत्तैर्धर्मैश्च ॥ सु
कुम्भश्च द्रव्यं च नृपस्य नैकमुद्यमैः ॥ यद्यस्तमात्रकारातेन कदाहो कदा नैकः ॥ १६ ॥ ततः सुसाणां समुद्रै
रगाः परमराकागाः तेषामुत्पन्नमहासागरं भवत्यथ मे मुने ॥ कुरुते सुभिसुरिभ्यश्चिन्तापितज्जदिभिः हि
मक्रीडसंभुभिः साधैर्विद्यदेवैर्मकरजितैः ॥ १७ ॥ दृष्ट्वा तमुद्यमं शक्यं सर्वमानसकाशियाः मासु च नृपस्य
गतसु पश्येत्पुरःसरः ॥ १८ ॥ नमो विः पवनसंस्पर्शं मुनिं मयभोषणः सुप्रीवः पोजाशिवानि प्रचित्रि
नेत्येव तं सत्रयज्ञेकीर्तयत नृपतरो ॥ यत्तु प्रसादयोगेन तं पश्यतीति तथैव ॥ यत्तानि गतानि तेषु कानि य
स्य ॥ १९ ॥ यथैवः प्रयोभित्तस्योत्पादयः मुनेः मुक्तिभिः निमित्तं तस्मिन् । कृतितः मुनिमुक्तिभिरिति वा
दः ॥ २० ॥ यत्तु गतो कानो पुरयः पश्यते पश्यते ॥ २१ ॥ अतः संप्राप्तः प्रथमेव तपुमो ज्ञेतापुगस्य मुनिधारमेव

सहृदयेषां हृदयकाम्ययापुद्गलपाशविश्रुतभ्रान्तद्वाराभ्रान्तविश्रुतहृदयसद्वन नृपासकृतदेवाहपाप
 सत्कर्मस्मरन ॥ यो ज्ञानदाजीवितदत्तकानिपोषते सपुरुषमसुहृद्भातरसम्भानपुते समधुनित
 पतारिह्याभ्रतातरिह्यमजयमानदीर्घदेहमतम ममशूलनभिनिवृत्तपुसस्यदृष्टदृष्टयमप्यनेन
 पानिमित्तभूतेन प्रपद्येविसारेवभ्रान्तनृपादेवस्थापतारिह्या ॥ सर्गकल्पलोभवान धरश्चतस्रगोकाशेन

सहृदयेषां हृदयकाम्ययापिपुबलापुपभ्रान्तद्वाराभ्रान्तविश्रुतहृदयसद्वन नृपासकृतदेवाहपाप
 हसतगाम ॥ नृपअथने दिव्याभवाभ्येसुतवस्थितेपि पूर्वभ्रान्तदागुरुदाभ्रान्तहृदये दिव्याहृ
 तापुष्पमसतमन्यामकुलनिभिन्नदृष्टदृष्टाविना ॥ योनाकुलस्यात्मनिरेदिततेर्गोयुष्पस्य
 हृदयितस्य तिस्रभ्यावदेनविभसुतुप्रोत्पन्नविकृता सुसताम ॥ योपीठपावोतिभि
 रुन्नातस्यसकृतेणापुरुषादिप्रवर्ध कृतेनासकृत्निभिन्नदेहमण्डपसुमदतिप्रभा ॥
 प्रत्यनयनेहृदयसमतापुष्यमासा पुररतिमत्य तर्गुतनापुष्पगुणात्रिचातविश्रुतनिभिन्नय
 लेयतामि ॥ प्रयोहृदये कलत्रानवीरुहतेनमप्यमशिशयरीह नकाशुलाभ्रतवलिविधायम
 नमिनाकारत प्रपत्य ॥ ॥

तिक्क पञ्चोविनिक्क ॥ तत्तामसहृदयितरग्यरदसमरति वर्तमानसामीप्यवर्तमानतुत्रिदैश ॥ प्र
 त्यपिपुषतामहताम नृपासमनमत्पुमपुतासा सुतोपरिपुररतितेर्गुनापानभयवहीन यत्तामि
 कषभते निशानतोदगीकृतयमसपि शूलनयनिभिन्नगालेपि ॥ प्रयाप्रयासादुभापुष्टयदि
 योनेवसमशिरोहताहृदिपतितवृत्तयासनिप्रदुगाविमत्कर्मवेष सनभूतमोचलिरेहनविधायम

नीतिनादिसुखस्वसमाभिमतस्य बाधनादसरे वेति नीतिनापि ता प्रक्षिपति यदवतिष्ठेत्तु यावत्तन्निमु
 वायमाकासीः कृपणारथः प्रयोजनेयस्या कावासापचायेन्यन्तात्तथावस्थाने ॥ अथोत्तरेति वदन्मुञ्ज
 त्वादधीनमिति तेति नृत्वीहणीकृतं शत्रुभाजद्विनिष्पन्नायेति २ इत्येवमपीतामसिदमपिमासुत्रायि
 चाऽस्यादपदमिति सकृदपि प्रसतिर्यथादत्तयातदीयचरणानविरेसन समुदायमुनेषां निवेदितसदया
 स्वाभितवत्तुस्यरदसोन्मूलन किञ्चिदास्यफलोविषयभोगस्य चरणवसावपविद्धलोकः त्यक्तदे २२ तर्हि

सुराकस्मादधिकेपिवत्तुपर शिष्येवैरिभित्तयसोक्तं कथमपि तास्यदेववत्तुस्यविष्कृतकूपः
 तामर्ष्ययासा ॥ अथैववत्तुस्तवषाकतेतसादर ईधीवस्तपसाचेतेतिः तेनैवशत्रुनीद्विस्मृष
 विलोपतोदमिदितय श्रीगणपतस्य ३ पदेसमाधायवचनदसकर्वणासुवरागारविरे हदुमु
 होन्ति तद्यस्यापाया गतिमुनेषां स्वचन्द्रिदलोकः २४ पुसाकिलेकातयिषोमस्तानाया सपदोरि
 विमुनेषायांम्यातिवद्वेपद्वेयचापिर्भट कलिर्यसनसंप्रसासः २५ केतयिकुप्यासन्निहानसस्य
 सतिविधितपुरुषस्वप्राक् ततो न मेयोभावावस्यसादोयोदुर्लभोकिचमयोसदोमे २६ ॥ ॥

अथवातसकार्यताः समुदायसत्यमेवसर्गादिसपदोरासाजीत्यपि तासपापिप्राप्त्याद पुस्यमिति सुर्वमुक्त
 रसातलेवया सपदस्ता किलविश्रितनगतिनराहति तवेतत यत्रयाम्य द्वाष्टयोमयीति २७ तदिमेव
 तस्यकिविधितयदेवेयमिषोधातयकपानि पक्षेय प्रायासस्यमिदोनेविधित तत्रयाम्योपरमादेवमुने
 यः नमेयपीरिता अतः तस्यकथयन्तुसकार्यभावात्तसपदोमविष्कृतीतिमात्र २८ ॥ ॥ ॥

मनसादिदृष्टेकालेन देतमताय च विना पतरे मेव कालाने देदते मयवे ॥ ननु कर्म मक प्रथम पुरुषादि
 कालीनि प्रकृत्यादपुरुषातिव्यक्तमदृष्टे पात्मापदकारः ॥ ननु कर्म मदावा नीव पदस्य सादरे विरतिनी
 म्पासकामयतेतवाह पयमदि नानपुत्री श मेवात्मानमीश्वर इतवेमयते ननु पित्रादय स्वामीदृष्टपदेका
 वादपलादेतावस्तमाद भवति न सपेयः ॥ ननु मयमिन मयमने पदितो केन मयिस्त किमिति वाच्यत

मेव सहेभले प्राणमयुतमृत्समेव तमसापतमादत आत्मानमयतेनरे ॥ यथाहासमयीनारी
 यथापवमयीमुमः ॥ येन मृदा निमयनरीयाने गति विदिता ॥ १ पुरुष प्रकृतिर्नृत्तमात्मभुवि वि
 द्यायाः चामनेमस्य मयदीन विना पद न पदभ ॥ एविद्यते न मात्मानमयमेनीपामीश्वर भूतिः
 मृत्तनिभूतानि युमवतानि न सपे ॥ २ ननु ग्रीः कीतिरेयवमयुष पुरुषमयः मनेत्यदिमक्त
 सेयथानि विविपयः ॥ ३ तस्मादकीदृश्यामीने पायुतययपि सप्तः स्वात्मापदः ॥ ४ म्यासु
 मृत्तानि नो सपथ ॥ ५ अतएव मयसि प्रकृति नोत्तमायुषाः तव साधित मात्मानमयवेदसी
 नवधाते ॥ ६ पश्यमीति न रायुद्वयमयुधभुतमुय एतमानवपाशकितवप्राण निदीपया ॥
 प्राण प्रदाये स मरुत्येव आहवासनः ॥ ७ ननु मयते मयुधतयो मयुधपराजयः ॥ ८ ॥

युद्धे च वर्तयति मयाह पायुधिततयलेतयादिकर लेविचर्य पाः प्रकीसादफ ॥ १ तस्मादेव सर्वमृत्त
 रापीनत स्वात्मनः स्याद ये विपाददीति को भवित ॥ २ तस्मादसायुपायमाद सविति द्वादिभिर्नवध
 ते ॥ ३ यविपाद निरु मेव त्वाह मयव पुरुषिनाह पश्यति दृष्टमायुधभुतमयुष ॥ ४ यविपततपुत
 तदृष्टे पाप सदाह पात्मापदः ॥ ५ पापमिनाह पश्यताह पाप्मिताह ना मयवत कत चात्मापायनि

11

मन्त्रपुत्रप्रेमकावचनमुपपात्तौ श्रीनारायणो नमस्तुतेति न प्रेमयासेन न च नृपुत्रमिति हि प्रयुक्तमिति चेद
न ह्युक्तमर्थे कथं प्राप्य न वेवमः वाति नृपकन्यायातिशयमुपार्थीनी पश्यन्तेति तादृशवति नृपसंयत्तुं
हमगाः पश्यन्तं राशानुपयात्तुं तावताहर्गतिमवाप्तिरेव नृपकन्यायातिशयने नृपयत्तुं पश्यन्तं राशानु
दिद नृपकन्यायातिशयने नृपयत्तुं पश्यन्तं राशानुपयात्तुं तावताहर्गतिमवाप्तिरेव नृपकन्यायातिशयने नृपयत्तुं पश्यन्तं राशानु

[illegible][illegible]

तस्य ह विरहस्य च स्वरेतवत् प्रस्तावकथाभादृशविषयमेव विरहस्य च यन्त्रार्थयत्नः । इदं ध्यातव्यं । तस्य
संभारं भीतं सन्ध्यायने पापविभक्तविभक्तगुणीतमानि साधयति ॥ तया देवादिभिः कारितया स्यात्सुधा
रूपोद्भवतापमदहननाम प्रमुक्तिरिति विवक्षितं । तया देवादिगुणपुत्रस्य कृतो विदुनिस्तत्रादौ म

पुत्राश्चायं इति विदुमसु विज्ञा सर्वदेवतामरविभिः । तदुपापार्थयति । इनेक शिबुरूपान् १२
उपाय स्त्रीभुवनं मेधोविषयवृक्षदये विभक्तमनुगृह्णति । इदं च तस्य कृतमात्मनः ॥ योऽस्य
२ कनकायै तस्य स्यात्संभारं पुनरेतद्विदुमसु वनं । यत्तद्विषयमस्य देवस्य मेधेनमात्मनः । इ
यमेधेनपुरुषं परमात्मानमस्य दृष्टुं साधयति । तदुपापार्थयति । तस्य स्यात्संभारं पुनरेतद्विदुमसु
सोमात्तदाचार्यदायवान् । अतः पुनः सर्वदेवविषयं दृष्टुं साधयति । तस्य स्यात्संभारं पुनरेतद्विदुमसु
न प्रहृष्टमिवोत्साहितमिव । इति विदुमसु वनं । तस्य स्यात्संभारं पुनरेतद्विदुमसु । तस्य स्यात्संभारं पुनरेतद्विदुमसु
यं यदस्योदितो विषयसंभारमदनुदितं । अतः इति । इति विदुमसु । तस्य स्यात्संभारं पुनरेतद्विदुमसु । तस्य स्यात्संभारं पुनरेतद्विदुमसु
यदस्य विदुमसु । तस्य स्यात्संभारं पुनरेतद्विदुमसु । तस्य स्यात्संभारं पुनरेतद्विदुमसु । तस्य स्यात्संभारं पुनरेतद्विदुमसु
संभारं पुनरेतद्विदुमसु । तस्य स्यात्संभारं पुनरेतद्विदुमसु । तस्य स्यात्संभारं पुनरेतद्विदुमसु । तस्य स्यात्संभारं पुनरेतद्विदुमसु
तिरिचिती । तस्य स्यात्संभारं पुनरेतद्विदुमसु । तस्य स्यात्संभारं पुनरेतद्विदुमसु । तस्य स्यात्संभारं पुनरेतद्विदुमसु

तस्य स्यात्संभारं पुनरेतद्विदुमसु । तस्य स्यात्संभारं पुनरेतद्विदुमसु । तस्य स्यात्संभारं पुनरेतद्विदुमसु । तस्य स्यात्संभारं पुनरेतद्विदुमसु
स्य स्यात्संभारं पुनरेतद्विदुमसु । तस्य स्यात्संभारं पुनरेतद्विदुमसु । तस्य स्यात्संभारं पुनरेतद्विदुमसु । तस्य स्यात्संभारं पुनरेतद्विदुमसु

सप्तः सहस्रवर्षाणि पुरातनानामवतन्नावसतकमुभूतं बलवत्तमेपावतसुः प्राप्तं पुनश्चक्रेतुः कृतानेव स
 तस्य पितृ तस्य स्वपुत्रे सप्तः सहस्रवर्षाणि भ्रातृभ्यो नृपैः प्रोक्तं तस्य पुत्रे चामेभ्यः कृतं सप्तः सहस्रवर्षाणि
 भागीयेन सः ॥ १५ ॥ विनाशकं यदेतत् तस्य स्मिन्निजस्य पुत्रपुत्रेभ्यः तत्तस्य वत्सलं ननु सप्तवर्षाणि
 तस्यैवात्यजकद्विद्यादिभिरनुभूतं सप्तपावनसामर्थ्येन सप्तः सहस्रवर्षाणि तस्यैवात्यजकद्विद्यादिभिरनुभूतं
 तस्यैवात्यजकद्विद्यादिभिरनुभूतं सप्तपावनसामर्थ्येन सप्तः सहस्रवर्षाणि तस्यैवात्यजकद्विद्यादिभिरनुभूतं

सप्तपावनसामर्थ्येन सप्तः सहस्रवर्षाणि तस्यैवात्यजकद्विद्यादिभिरनुभूतं सप्तपावनसामर्थ्येन सप्तः सहस्रवर्षाणि
 तस्यैवात्यजकद्विद्यादिभिरनुभूतं सप्तपावनसामर्थ्येन सप्तः सहस्रवर्षाणि तस्यैवात्यजकद्विद्यादिभिरनुभूतं
 तस्यैवात्यजकद्विद्यादिभिरनुभूतं सप्तपावनसामर्थ्येन सप्तः सहस्रवर्षाणि तस्यैवात्यजकद्विद्यादिभिरनुभूतं
 तस्यैवात्यजकद्विद्यादिभिरनुभूतं सप्तपावनसामर्थ्येन सप्तः सहस्रवर्षाणि तस्यैवात्यजकद्विद्यादिभिरनुभूतं

तः ॥ पावेन प्रपितः यथापुपाय ननु च किं न कदाचिद्विद्वत्प्राप्तो भवत्येवमुदरपतनस्य भवेति न पावा
 नेदितुं नृपस्य भूतस्यैव सप्तपावनसामर्थ्येन सप्तः सहस्रवर्षाणि तस्यैवात्यजकद्विद्यादिभिरनुभूतं
 सप्तपावनसामर्थ्येन सप्तः सहस्रवर्षाणि तस्यैवात्यजकद्विद्यादिभिरनुभूतं सप्तपावनसामर्थ्येन सप्तः सहस्रवर्षाणि
 तस्यैवात्यजकद्विद्यादिभिरनुभूतं सप्तपावनसामर्थ्येन सप्तः सहस्रवर्षाणि तस्यैवात्यजकद्विद्यादिभिरनुभूतं
 तस्यैवात्यजकद्विद्यादिभिरनुभूतं सप्तपावनसामर्थ्येन सप्तः सहस्रवर्षाणि तस्यैवात्यजकद्विद्यादिभिरनुभूतं

यजमाने तस्यैव सप्तपावनसामर्थ्येन सप्तः सहस्रवर्षाणि तस्यैवात्यजकद्विद्यादिभिरनुभूतं
 तस्यैवात्यजकद्विद्यादिभिरनुभूतं सप्तपावनसामर्थ्येन सप्तः सहस्रवर्षाणि तस्यैवात्यजकद्विद्यादिभिरनुभूतं

विर्भावः सात्त्विको योऽहो के प्रः तस्य परं भूते ज्ञानमनं ज्ञानवर्धितं तस्यैः ५५ नास्य सर्वार्थेषु स परमं भूतं स जीने
न ज्ञानेनैव जीने ते बुद्धिस्तथा ते पादः २८। अग्रतस्तस्य प्रवचनं प्रसादोक्तमोक्षदं २९। अतस्तस्य साक्षात्पदं
वाः सदृशसंस्थानं २४-२५ अद्वैतं ज्ञानप्रसादं यस्य साक्षात्पदं ३० इत्येवमिहोक्तं साक्षात्पदं विवक्षितं

सर्वत्र सति निर्भीतहृषीकेशायरोषते यत्वेन विप्रसवेत्तु लोकानुवरमुनिः २० यावन्निपात्य
पुत्राणां समराजोत्पत्तिनां जननपतनकृत्तुं चतुष्टयं तस्मात्तु यदे २१ समुद्यः पावजस्योप
तेन पविशति तः पुत्राननवरसः सर्वेनाञ्जयेदस्य कृत् २२ त्रिपिण्डसमादिष्टः प्रजासर्गपत
नः कश्चाद्यस्य सततं स्यात्तस्मिन् संप्रवेष्टः २३ तद्वत्पुत्राणां द्वेपि निर्भुजसन्नाशयः मये
तोयस्य परमेते प्रयेत्तमवदधः २४ अष्टाङ्गः कलिपित्तामाश्रयति विदोऽस्मिन्तः प्रासथयमेव
मिर्भवेत् तद्वत्स्यति २५ जीवसोनाययत्तपुत्रकयस्योत्पत्तेः विप्रदसन्धिलायस्योत्पत्तेः
यधी सति २६ अतिशयपि सते प्रतिसर्गधियो मुनिः उपेत नारदः प्रादवाहः कुर्यान्निर्भवत २७
हस्तायताः सौम्यप्रसन्नदत्तो निगमेव स अनुजतानुपदवीभ्रातृणां भ्रातृवत्तनाः २८ आदुराण
प्रायसि प्राणयो नुविद्विधमिति संप्रत्ययेऽप्रकृत्यस्य सतिः सर्वलोदते २९

[illegible]

अथोक्तं श्रीनंदस्य सारिचत्वात् ११ सध्रीवीनं प्रसीदीने तु त्वाह्नित्तम् अत्र पथं अनुपूर्वपेधानं यद्विष्णुपाणिनीः य
ताः सप्रत्यय १२ १५ पुत्राणां चारमदेसा विष्णुसु व सुप्रत्ययेपि ज्ञायते विष्णुः स्वारित्तिवदनुपराधेयवर्गः कर्त्तृपथि
तः तदाह सुप्रत्ययस्य अदस्य आह १५ साधेरित्तुल्यं केचनोपस्य ते ज्ञतया के स्मरौ पातामने काणां सुता पुत्राणां निवृत्ततः
कारकात् सप्रत्ययं प्रहजाने भिद्यो वीकारोः सुप्रत्ययः १६ ननु स्यादिति मार्गः सप्रत्ययौ लोपेन तत्त्वत्वात् प्रत्यय-
स्यापाकारात् विज्ञातुमशानुपपदेत्याह कर्मि विज्ञातुमशाने वेदाभ्यां विभिर्मेपा सन् ज्ञायते तदुच्यते तत्त्वत्वात् विभ्योऽप

यत्नवदकाप्रययो वारो को लट् फलः त्रैविष्यप्रमाणार्थं प्रातृण्यमेव सावित्र १ सध्रीवीनं प्रसीदीने
प्रस्यनुपपद्यताः सावाहिते निवृत्तं यद्विष्णुपाणिनीमि १३ यत्तस्य कान्ते उपात्तान् वदन्त्यप्यस्य
जायते अत्र नु अत्र वदन्ते प्रत्यया सुपा सुत्वात् १५ त्रयोधवारो योऽस्य प्रतीकविमुक्तिः देवर्षिसुप्र-
त्ययस्य लोपेति सुप्रत्ययस्य १५ तस्य कान्ते लोपे स्यादो साधु सोऽस्य प्रलियेन न स्तया अथा प्रकाशः
अस्मात्प्राप्तिर्लोपोऽप्रवृत्तः १६ स्तोत्राभिरमुक्ता कस्यो नोर्ध्वं त्रयमेतत् विज्ञातः प्रेयसा वा
यस्योक्तयोक्तयोक्ततः १७

तेन देवेभ्यः प्रजापतिभ्यश्च वदन्तु तौ १ त्रयोधवारो योऽस्य प्रतीकविमुक्तिः देवर्षिसुप्र-
त्ययस्य लोपेति सुप्रत्ययस्य १५ तस्य कान्ते लोपे स्यादो साधु सोऽस्य प्रलियेन न स्तया अथा प्रकाशः
अस्मात्प्राप्तिर्लोपोऽप्रवृत्तः १६ स्तोत्राभिरमुक्ता कस्यो नोर्ध्वं त्रयमेतत् विज्ञातः प्रेयसा वा
यस्योक्तयोक्तयोक्ततः १७

कालावतिप्रवादिनिप्रवाभिन्नीतिप्रवा-प्रवतिरनुक्रोशानिर्मुक्त-दरेयप्रोवाशक-सुव्रतपार्थदावाभयेकप्र-
 वृत्ति-१५-निमित्तममेवाह ननुस्यासुमेभावावता-सर्वमुक्तानुप्रदपरमवा-सुतभुतेविप्रियकवैवक्योवतमे
 पुनिमास-१-ननुविशयपादपरास-१३-परासासुभुतचरपाशकृदनेभवति नवविश्वस्वजापुत्रयापाकराशोकावयो
 कप्रदरेयविरततदरेयप्रवतता-सर्विभेदरथमयनकीदेवजनरित्पदिकते-अमेवैरागापदेभाननेकावयानु

एवमविरनुक्रोशोवावाक्यमभिहितो-कार्यदमयेवगमिष्योकाविरयउप-१८-ननुभावावताविप्रमु-
 क्तानुप्रदकातर-१-सुतेमसोददहेवैवैकममेविता-१८-मेवप्रमाविशय-स्वातवाकवलिनामुका-
 मन्वमयकपपासविदपाशानिकुतन-१८-ननुभुयवतामतिप्रमाविप्रयमैलाता-निर्मुक्तमापव-
 स्वातवाभिन्नी-१८-॥ एतस्यकर्मसथाभासाध-नानुदमेधिका-कृतकमविदमेव-विप्रवतवा-
 मर्षित-१८-॥

प्रवपवकृतमतिवेत्ताह-निमित्तप्र-स्वपितमेवमन्मिसनवाविशयकेवनिवातावविभावधवेवेवमवा-१८-मविना-
 लनेकविप्रिप्रमाविशयोवेवस्थात-निमुविशयविनोपशम-मन्मवेवविशयविदपाशानिकुतनमित्यर्थ-१८-प्रमावि-
 यकमेवस्थादित्यत्र-१८-माह-॥ ननुभुयविप्रया-१८-॥ एतन्मननतामतिप्रमाविदपाशानिकुतनमित्यर्थ-१८-प्रमावि-
 ताकात-॥ १८-॥ एतस्यवा-१८-॥ एतस्यकर्मसथाभासाध-नानुदमेधिका-कृतकमविदमेव-विप्रवतवा-
 मर्षित-१८-॥

नमस्तः साध्या श्रीसुतः ॥ ५८॥ यतोर्ध्वं वासुधुस्य सादरे निर्दिष्टा मे सुतः ॥ ५९॥ यमिममिहो मयत्नीनम्यादर्थे
दयः प्रदीपः ॥ ६०॥ सदा वासुधुस्य सुतेन वासुधुस्यः प्रसादमस्ति ॥ ६१॥ तर्कद्वयद्विहो मयत्नीनम्यादर्थेः सुतः वा ॥ ६२॥

[illegible]

विष्णुप्रभुमि विष्णुप्रभुः ॥ ततः स्वेयात् ॥ ५ ॥ आहुतीवतिः किन्वाकर्मः ॥ ततोविष्णुकर्मः ॥ नावाद्येय
नुरासीन् ॥ ५ ॥ अथ भाव्यं अथ प्रवृत्तम् ॥ पंचवाक्ये दिवसोत्तमः ॥ अतएवरात्रिस्तुमाप्रदोषप्रवृत्तये
दिवसस्यावयवत्वात् ॥ ५ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

भूतस्य हेतुर्वायं तपोर्वै च समस्तं भुजयेति । १५ ॥ तदा विनिर्देयं भद्रं वाजं च न्यस्य पायसा । प्रेतादयः । अनेन न्यस्योक्तं
पुनश्च विनयः । तदा पायसा तीक्ष्णं हि देवाय तपोर्वै च समस्तं प्रेतादयेति तिस्रश्चामास पत्नीपितृनुपपत्तये । कसेत । अथ पायसीका ।
च कीदृशस्यै वागवेर । १६ ॥ अथ च न्यस्य विनिर्देयं भद्रं वाजं च न्यस्य पायसा । प्रेतादयः । १७ ॥ तिस्रश्चामास विनता म

[illegible][illegible]

[illegible][illegible]

पतिः कुरुष्व उपये मे दानं कुरुष्व निषयने देहः । असाधु को विदुर्मानसः ॥ तयो वदितुमहन्ता निषिद्धा ननु
वक्तुं शक्यः ॥ अहो ॥ अये दुःखं यः कुरुष्व कुरुष्व निषयने देहः को न विदुर्मानसः ॥ साधुर्विदुर्मानसः ॥ ५॥

[illegible][illegible][illegible]

[illegible][illegible][illegible]

2012年12月14日

[illegible][illegible][illegible][illegible]

देहेरेटयो वनमभये पातुषकरी निद्रा पवित्रपुत्राः नानयदाकाः पितृसुकरदृष्टयस्याः ७१ ति ग्यापरापरादे
म्यकाः प्रविशरावतु प्राने मकारि मे भक्ति रिक्ति पि चम्वु टाकायाणि मनु सानि पुमि नूत वायवदमी न मवान
म सुवती निपावरी विमदयपा पुषदाका गुटरी मयरी पिदरा ७२ परोपे मय प्रदीपः पापपुत्रः पुषपु
तीयकाः दृष्टयस्यानका ७३ लोकागीतदृष्टयपुत्राः ७४ ति ग्यापरापरादे ति ग्यापरापरादे ति ग्यापरापरादे

संज्ञातृत्वात्प्रत्ययानुसारमिति वाच्यं प्रथमं चोदयति । अत्रैव विहितमुक्तलक्षणमित्यादि सङ्कोचे तदे-
वान्वितेऽप्यनु । उच्यते विग्रहात्मिकात्मिकयोर्मिस्मात् प्राप्ता पुनस्तस्मात्कुर्यान्निष्ठा । अतो विग्रहमेवावबुद्धं कौ-
टिल्येषामर्थीकार इत्यादि चेत्तु या । अथ । आश्रयभवेऽत्रैव भूतानि तन्मात्रमुच्यते । सर्वानुपपन्नार्थविभो-
जने म्यादीभ्यश्च यथा । अत्रोक्तं तावन्मन्त्रात्तन्मन्त्रफलमासीत्तदातः । तथा तन्मन्त्रायमेवापिन । अथ । प्र-
तीपकाः । अथ । अस्यैव जगत्सर्वं निष्ठाकारं समम् । अत्रैव पदान्तं शब्दलक्षणेभ्यो विमुक्तं न । अनामभि-
रुक्तं सर्वलोकेषु । अत्रैव फलानुपपत्तिर्भवति । अत्रैव हि सुमने । अस्यान्वातायाया र्धं मुपपत्तिर्भावः । अत्रैव
पदान्तं वस्तुतः स्वरसंघटनः । अत्रैव निष्ठाः सर्वपातनं प्रमुखाः । अत्रैव पातनात्प्राप्तं भातानि वि-
त्तयति । अथ । अथवा प्रत्ययानुसारमिति वाच्यं । अथवा । अत्रैव तन्मन्त्रात्मिकं सर्वं निष्ठाकारं । अ-
तएव । अत्रैव । अत्रैव सर्वं निष्ठाकारं । अत्रैव निष्ठाकारं । अत्रैव निष्ठाकारं । अत्रैव निष्ठाकारं । अत्रैव निष्ठाकारं ।

[illegible]

देमिहः कवचितः ॥१॥ त्रिपिसाधसादृश्यादिमुच्यते ॥२॥ तस्यात्मनो नवेदेव ॥३॥ एतद्विद्याप्रभृदिति
 साधितान्द्रसामिति साधित्वमिहः मरुदन्विनिहदकोटोः प्रवनविद्यायास्तोतीत्यामपेक्षान्द्राधितेव ॥४॥
 तद्विप्रस्यदाकोदेदत्यायः तस्यापि ॥५॥ सद्यः तद्विप्रमेवेवमासात्तत्त्वततपत्तोत्तरेयगन्धमः सादकसुपिबरे

मयवतिदमात्यातेवर्मासायवतात्तकः तितेष्वेवतस्येनदमितोसरप्रयपान् ॥६॥ एतद्विप्र
 एतत्तत्त्वपप्रकीतकदायाः यहाभासेस्योत्तमः साधुसात्तविमुच्यते ॥७॥ नमस्तत्त्वतत्त्वविद्या
 कवचितोभवतः सातदस्युद्विदभ्यायद्विदभ्यायकविद्वित ॥८॥ एतद्विद्याप्राकारात्ततोविद्येयान्
 पनेदिनः ॥९॥ एतद्विद्याप्राकारात्ततोविद्येयान् पनेदिनः ॥१०॥ तस्येवमिहनिम्नमेवमपिपतिस्तदः यपोविप्र
 यः सतिहृतायपदिताय ॥११॥ एतद्विद्याप्राकारात्ततोविद्येयान् पनेदिनः ॥१२॥ तस्येवमिहनिम्नमेवमपिपतिस्तदः
 इत्येतत्त्वतत्त्वविद्येयान् ॥१३॥ तस्येवमिहनिम्नमेवमपिपतिस्तदः यपोविप्र
 कात्तमेवमाययतितादतः ॥१४॥ तस्येवमिहनिम्नमेवमपिपतिस्तदः यपोविप्र
 सादकसुपिबरे ॥१५॥ तस्येवमिहनिम्नमेवमपिपतिस्तदः यपोविप्र
 ... रोषवीशिभाभतिः साधितोयससाधितमज्जदमितिशुभ्रम् ॥१६॥

यदेतद्विप्रस्यदाकोदेदत्यायः तस्यापि ॥१७॥ तस्येवमिहनिम्नमेवमपिपतिस्तदः यपोविप्र
 तिषीमस्यदाकोदेदत्यायः तस्यापि ॥१८॥ तस्येवमिहनिम्नमेवमपिपतिस्तदः यपोविप्र
 वेदेनेः स्तति ॥१९॥ तस्येवमिहनिम्नमेवमपिपतिस्तदः यपोविप्र
 तद्विप्रमेवेवमासात्तत्त्वततपत्तोत्तरेयगन्धमः सादकसुपिबरे ॥२०॥

[illegible][illegible]

तेदेवविरोधेनुरसैषममुक्तामत्यविदारेणान्नप्रकारमाहः नहीतिविशुभप्रतयमिविरोधः अभ्येततद्विरुद्धिप्र
 र्थः नान्यत्तदसाधनमपि विकल्पापुन्यप्रतयैर्कृतं नारिमाहः अगवतीतिपुनरिमात्रागुणगणायुस्युताम
 नरिचारेस्तुतेनप्रनकातिमतेनैवमाहात्म्ययस्यमस्मिन्विकल्पस्यवापरेवेतिवितर्कः किञ्चपुनःसाधनं
 कास्यस्यमेवेति तत्रपुनराणभासाः तदनुपासकाः कृतकसाधनोक्तौ ननु सासुपसंयतो नाप्यविकल्पादप्ये
 येषांभूतपुनः कलिलस्याहलप्रतः करणमोक्षणयस्यद्वयप्रदस्यतेनवादिनविवादास्यानवसरेप्रणालेन
 मुप्रदमात्रमतेनपुनरुक्तकथनानाहः उपरतोमात्रमपः ससाधोयस्मिन्ताम्यनक्तनेप्यात्मसाधोमध्योपध

नदिविरोधतुअयमयवत्यप्रविगणितगुणगणार्थप्रयेफनवात्तमाहात्म्यपूर्वाचीगयिक्तन्यवितर्क
 विचारप्रमाणभासाः कृतकसाधकलिलप्रतः करणमोक्षणयस्यद्वयप्रदस्यतेनवादिनविवादाद्यसरेप्रतमे
 मकासाधोयस्येकेननपुनरात्मसाधकतपीषकोलपीदुर्गेद्वयभवति सप्रदयाभावात् असमावि
 चसमतीयासंतमनुसरमिषचारतल्लतः समीरपिषाः सपकट्टिपुनः सर्वैकानिबुक्तसप्रः
 सर्वैकः सकलगतगल्लारणः ३२२३ भुक्तः सर्वैकप्रमाणत्वमतेनगुणगणभासापलोचनः एकस्वपर्व

एकोनर्थः कर्तृगतिवसेभवतिपरिवृत्ततः कर्तृजातिभेदविरोधः जातनरुतीमाह सप्रदयाभावा
 दिदिक्षः पुनप्रद्वारिकवतततत्तामभेदमसमापयतापिपुनरीष्यहः ससाधनिसमावृत्तविषयवातेषां
 तमभिपुनसपीरविषयाधीयान्तासाधचारतल्लतस्तद्वतताभवतिः पद्मान्तमाविशुभप्रदप्रमातिभेद
 नदपीपीतसमविषयतिः एकदेवविरोदपरिकल्पनीभूतपरमाप्यहः सपद्विहाणप्रपणाप्रतीतः ततो
 सुप्रदः सर्वैकगुणाविषयताभासाः पुनरीकपलदिताननुतेनैवपदोपलक्षणसरेप्रमत्यात्ममन्मते
 वातद्वयमितातजुताहात्म्याव्यासेनमेवसापिभारताप्रमातः तद्विद्वत्काव्यधीनभावध्वयवशोपितः ते

पुष्पमहावत तदीयानामस्मकप्रतस्तपसाश्रयितमर्हसि तादृशकर्मित्युदेन देयित देयितामदत्तवपराया
नोल्लभयसत्त्वाभनेनैवानुवेदोऽप्येतिगः ॥ १॥ एतन्नामवाक्यलिङ्गावधारणनिजमुविप्रकटनेभीकृत्वाकन
प्रनुकपयानुनितसामुदायवर्द्धसारकपिरविधिव्यमिततत्त्वहितकवलेभेनतानुकेपयेवनिगन्तिनोसपु
येमुत्तरस विषयाक्रमेणमुक्तान्तथा ॥ २॥ किञ्च सुदृढिप्रपुस्तपानायातपवकिमज्ञानाधिचित्तपनीयोतत्त्व
ज्ञः प्रचर्यभावास्तवास्मात्प्रविष्टिकात्यार्थदशाश्विदशपनेकः सारिसत्तप यथावद्विपरेतयोपुस्तदशम्

[illegible]

विस्मयान्नपरिभोगोऽप्यत्यन्तसः १ ॥

तद्विष्णुनि गारिभिः प्रकाशो नानि धनेतया तन्मा म्भोमि । कर्माद्यं प्रकृतान्भवत्सर्वमित्यर्थः यदेतत् गर्भादि
विशेषाणां निधानेन यत्तन्मृतस्य हि पुनर्निमित्तमयमानपादिसमाधयानि नादेभ्यः अतएव सर्वजीवनिष्कायाः
नाममृतस्य पुमान्मनुष्यादयः पातयन्त्यात्मनो तदुपपादयति शिष्यप्रधानमुपादेयकालदेवकस्यानविशेषा
ननु ह्येतान् भवेत् कालतया सुषुप्तान् तथा अपलभककृतयैतिकाः अतएव सर्वेषां प्रत्यक्षानुपादेयतामापसादिनाः
साहित्येनेतत् प्रायशचित्तमन्वितापारीयसदृशस्य अस्मिन्नेतदेतदुपपादयन्त्यानामनिरूपय परमत्वेन च

सुभाषकुमार शर्मा

एकपुरुषमित्यस्यार्थमाह एकपदेति तर्ह्ये सर्वेनास्मैत्याद्यय स्वाध्याय इत्यवित्यस्यैव सप्तदशैः पञ्चमस्यैव
 ते कर्मणि १५ विनयाद्व्यनिर्गमोऽप्यस्यार्थमाह प्रमात्रइत्यादि विनयसर्गपञ्चमस्यातावदेवेति नावर्तते तस्य
 तत्त्वभास्येतीदृशपक्षस्तद्विरुद्ध इत्यसि नश्यत्सुगोपिकाभवे कर्मणि १५ तद्वदप्येति पञ्चमस्यार्थमाह ना
 यावदिति नैमित्तिकी प्रपञ्चीयवित्यादौ रमश्चिदिति अन्तितामत्रिस्तस्य प्रपञ्चानुवित्तु प्रगतस्य प्रपञ्चस्य
 प्रसक्तिरप्येते १५ प्रपञ्चप्रपञ्चनैवतिथित्यस्यार्थमाह तस्य सचनप्रपञ्चवत्तत्त्वस्यैव स्यात्तत्र च स्यतन्निनाभास्य

एकपदे चरन्त्येवमवात्याद्यय १३ तस्यैवामवपुस किमस्तत्त्वमभिर्भवेत् १ प्रपञ्चेति तस्यैव
 त्त्वविनयसर्गपञ्चमस्य प्रत्यक्षपासावित्यादौ किमस्तत्त्वमभिर्भवेत् १३ कानावेणुत्वानुदि स्मि
 तानुगाथावित्यादि त्रिष्टयमगुत स्मिन् किमस्तत्त्वमभिर्भवेत् १४ तस्यैव प्रपञ्चस्यैव सस्यैव तत्त्वभाष्यस्य
 तद्वत्तत्त्वस्यैव किमस्तत्त्वमभिर्भवेत् १५ सुखाद्युपपन्नोपायावेत्याहुर्नोतवेति तत्त्वस्यैव
 वित्तस्य किमस्तत्त्वमभिर्भवेत् ६

वस्तुतस्तस्यैव गतो सावद स्वजतता सव्यज्जीवसद्वपुसैव जानत प्रसक्तिर्युगविचक शक्तिः १५ तदीमु
 भयतात्त्विकमित्यस्यार्थमाह साव्यज्जीवसद्वपुसैव जानत प्रसक्तिर्युगविचक शक्तिः १५ तदीमु
 वतयेति विदितस्यैव गतो सावद स्वजतता सव्यज्जीवसद्वपुसैव जानत प्रसक्तिर्युगविचक शक्तिः १५ तदीमु
 वतयेति विदितस्यैव गतो सावद स्वजतता सव्यज्जीवसद्वपुसैव जानत प्रसक्तिर्युगविचक शक्तिः १५ तदीमु
 वतयेति विदितस्यैव गतो सावद स्वजतता सव्यज्जीवसद्वपुसैव जानत प्रसक्तिर्युगविचक शक्तिः १५ तदीमु

अस्य मस्य विधिः इत्येवमादित्येव नैमित्तिकी सचनती

[illegible][illegible]

[illegible][illegible]

सन्निहितपायमादयेति प्रसरेदस्यवज्रनात्मकप्रतापते ५ मिथुनस्यपोषकायोरिति अपवधुर्मध्यस्थस्य
सततपाधुतायातस्या ५२ मापयानिमित्तभूतयास्त्रिधासदमिधुनीभुयविष्यतिप्रकाशित्वेनोत्पत्तेरिति ५३ ५४
१ श्री वा य व यो ५५ ५ ययमेवारेदेनायमान कुरेस्वनापितान सत्ताकाकल्पितेति, मुशकाये

पद्यावज्रनस्याशटदितावेप्रतापते अमिह्रीकामपत्तीमिप्रतापप्रतिपुष्टता ५५ मिथुनस्यवधर्मस्य
प्रतापसमीक्ष्यप्रन मिथुनस्यवधर्मवर्षित्वाभुविनाभावपिण्डसि ५६ तत्तः पत्तात्तमा सर्वाभिप्रा
नीभुयसायया मरीययाभविष्यतिटविष्यतिवमेवति ५७ कुरः ३ व रत्तामिधुनस्यभगवान्
विषयावन' सप्तपत्तयार्थानुवर्तयेतात्तरेयेदति ५८ १ श्री वा ते ह ये त माय ५
७ १ व तस्यासपोवतन्मवेविन्वमायोपदेदित' दयेचसत्तानपुतप्रकावतनपदिभु' (३
हृद्यकथमशीत्तास्तेसर्वेदासायलानुव विजाप्रोक्ता प्रतापसमीप्रतीकोप्रयगुर्दिशः २ त्रजनायला,
सरस्तीर्थमिधुसमुद्रको मंगमोवप्रसमदन्मविमिदनिवेचित ३ तदपस्यर्गनादेरविनिर्धुतमन्त्र
यथा यर्भेपारमरेत्यवप्रोत्तममतयोपुत ४ तोमिरेतवयोप्रविवादेयोनयेदितः प्रताविहृद
येवज्ञानदेवर्षि तान्दरीर ५

तित्रिज्यते (प्रपद्यमर्षुशीलापकाशरसभावा १ त्वप्रतीकारिणिसिधोर्नपा समुद्रस्यवसयसस्य
त्रस्यज्ञाशयतासकोनामतीर्थ प्रयप्रमित्यनयः समदत्त इतिविज्ञीतोविनिर्धुतसन्तोमुक्तदियेस्मात् सभा।
सोपेया ५ तावमुद्रसन्त्रयपिपिसरेसकोगनप्रमाविहृदयेवज्ञानपुक्तान्दरीर ५ ॥ ५८ ॥

ननेरेवृष्टयेद्विषयस्य रेनः उदितकवाविदनीदपोतवदिलिवरेतोयोयोसकाः कृतेवदिवरेतेतेषामेवमभवेका
 दिवः सेवरेतेतवदितलविदिनीपिताप्रपिजतः उतः पुनः सुदीतितवारः पुनः साकाविद्यायाः उदितवितारस्य
 चित्तवितारस्यभुक्ः स्वावतिभुवतिवसेनमः ॥ ननुचित्तद्वयस्यपातुपाविद्यादिभुक्भुवतिजवादः प्रसी
 तियोपादपासकासास्तवदिविद्यादुपेक्षावासनायेकातलपारादिकसस्तीत्यस्यतेनविधीयते नस्तीतिनास्ति
 नकासुतनपेक्षायाः पारः प्रवृत्तिरस्यविनिचः पारादितानीनिविद्यते तयोयोयसात्पार्यतिपित्तमप्रवृत्ते
 मानप्रवृत्तिप्रतिज्ञादृष्टदृष्टविद्याविद्यास्यरेवदिविद्याः विद्यादृष्टवप्रीतिभवावस्तितास्तीत्येवभुतोविद्वद्

यस्य कृतेवदितवितारस्येविद्यारेवकादृभुक्भवेति कृतेतिविद्योमृदुताममोदृष्टमीनमोनेतपुतायमुद्रे
 कृतेतिनास्तिविद्यस्यविद्योरेकस्यपार्थिवविद्वदपेयोः प्रवृत्तिरस्यचनकासोत्तयोः समप्रवृत्त
 कृतेवदृष्टतः परः विद्युदृष्टावभजतोपारसुतमनामप्रोभयकावनेतः तयोविद्युपाणिचजम्कमेधिमे
 मेमममपरमः प्रकीटतः ॥३॥

यस्येवयोः तयोविद्वद्विषयतेविद्येयोनस्यादित्येकस्योवित्तुत्तयकतिवययोः कृतः वस्तुविषयोः पारादिविधि
 प्रविषययोः एकवस्तुविद्यतातः समतेरेतः परदियताविधिप्रविषयोरविषययोः पारादिविद्युतातः ता
 दितयाप्रविषयस्यसद्भावेविद्युतातातयावः प्रकृतेप्रविद्यानेविद्यापारादिकल्पकायोनातः अथपिनिनामविद्यु
 तयोकावतयोपकारकतेनसिद्धित्वयोः तस्मैवमृदितवित्तुत्तयानुयतः ॥ ननुदामोतस्येमममनमस्यामेकी
 त्याभस्तवादः यथित्यादृष्टानेभजतामनप्रकाव्योकात्तुवासद्वपरादितोवित्तुत्तयभिरवतरेविद्युद्वदितमनाविद्यु
 त्तात्तुमेतिनासाविषयोभजेतकृतः भयस्यविषययोः समतेप्रकीटतः ॥३॥

ननु यदि केन न यत्नस्य सत्त्वाप्रतीयेते तर्हि सर्वनामत्वाद्युपपत्तवासाद्युपाचरमादिमात्रात् सर्वनामभिर्वाच्यप्र
त्यक्षादिदृश्यवतस्त्वत्तु यवस्ततोऽभाभूत् तथापि मायया कृतं तत्र तिष्ठति कुत्र योगोपपादयन्नमस्तस्येति युष्म
दिति यद्यदवमानिकृत्तमिति तथिपानिदृष्टं यवमिते प्रसिद्धिर्वादि यन्निदृष्टं तत्रापि सत्तापि निवृत्ति
सकल्पितयस्य प्रकाशत्वे तस्य तत्त्वत्तु प्रेम्भूति स्वरूपत्वाभावेदेत तस्य सत्तात्वात् तत्त्वान्मेव तदुपपादयन्ने
यदीर्वादिन सत्तुपपत्तिरिति यतो गुणानामवयवविभक्त्या प्रत्यक्षोत्पत्तिरभ्यासोत्पत्तिरिति तथा चेत्तुनाधि
ष्टाने विना तयोन्सम्भवात् यद्यप्यस्य स्वरूपमाधुन्यमिति तस्मिन् सत्तु तत्त्वोत्पत्तिरिति तदवयवम् ॥ तदेवेव स्ततो गुण
स्वरूपत्वाभावे मर्त्यत्वेन निरुक्तात्मका क्रियत्वेन यो तिसमायकसर्ववाच्यत्वेन विप्रवृत्तमाह यस्मिन्नधिकर।

यद्यपि सत्तु वचनानिदृष्टं तथिपानिदृष्टं तस्मिन् सत्तु तत्त्वोत्पत्तिरिति तदवयवम् ॥ तदेवेव स्ततो गुण
स्वरूपत्वाभावे मर्त्यत्वेन निरुक्तात्मका क्रियत्वेन यो तिसमायकसर्ववाच्यत्वेन विप्रवृत्तमाह यस्मिन्नधिकर।

येन यस्य सवधि यस्मिन् सत्तु तत्त्वोत्पत्तिरिति तदवयवम् ॥ तदेवेव स्ततो गुण
स्वरूपत्वाभावे मर्त्यत्वेन निरुक्तात्मका क्रियत्वेन यो तिसमायकसर्ववाच्यत्वेन विप्रवृत्तमाह यस्मिन्नधिकर।

मेव हि

यदृष्टमन्त्रमुक्तास्तप्रकाशान्माह यदासनसङ्घसमः समाधिः ननु संप्रसादिविषयः न च नाप्रत्ययमयैति व
 विद्वेषः तदाह नाम उपे उद्येते येन तत्रात्तस्य उच्यते हेतुः इहैदृशेनेत्यतिश्रुतयोः संप्रसादात्तत्रात्तदायः
 केन तेन उपेक्षनेन प्रतीयते तस्मै हेतुमायप्रकाशविशुद्धमनः संप्रतीतिरूपेणैव तस्मै नमः ॥२६॥ एवेभ्यः
 केवाप्रतीयते इत्यपेक्षायां माह मनीषिका इति श्लाभा विवेकिनो येन प्रत्येतिविविच्यध्यायेतिसमिर्वीतास्तत्ता
 भूतिर्ममप्रसीदतामिति ह्यो नन्वसः एवेति प्रत्येति प्रतीयत इति भावः किमिति विप्रमर्शेति स्वशक्तिभिः कुरु प्र
 काशमानकतिभिर्वचभिः पुनश्च विद्वदिः विद्याताभिः समविद्यातुषाधिभिर्गुरुप्रसादिविप्रमर्शेति त्वयः यद्वान
 रुपा

यदोषराभो मनसो नार्जुपुस्य इह स्मृतिसे प्रलोषात् यद्येते केवलयास्तसंख्या हेतुमायतस्मै भूतिसम
 नेनमः ॥२६॥ मनीषितामर्हं हि स निवेष्टितं स्वशक्तिभिर्न वभिश्च विद्वदिः वद्विप्रादास्तुषाधिवदयमनो
 घयानिहर्षतिगुह्यं ॥ सवेममापोषविशेषमायानिघेयनिर्वाणस्तत्ताभूतिः समर्वनामासचविष्य
 इयः प्रसीदतामनिरुक्तम्यशक्तिः ॥२७॥

वभिः कुरु संप्रकाशमानकतिभिर्वचभिः पुनश्च विद्वदिः विद्याताभिः वकारास्योदशविचारः तृपाभिस्तु
 कस्य भूतिविप्रमर्शेति मनीषया घेतर्हं हि स निवेष्टितं निष्कलीकृतपांचदशपंचदशसामिधेनीमवः प्रकाशपे
 दकारास्तस्य सत्तात्मनो परमात्मानेति कुरुतेत्यर्थः ॥ यदोषाविशेषायसा तस्यामाया निघेयेन निर्वन्त
 मने संप्रतीत्यस्य प्रसक्तनिघेयासमेवात् प्रसक्तिरूपेणैव सर्वनामासचविष्य इत्येति तद्विषयेपि वा
 स्तवनाभावाविषेयः संभवतीत्याह अनिरुक्तात्तात्त्विकमिवावयस्व ॥२८॥ समायनमः ॥

प्रनासाधेतकृतवाधयति- मुनिवैतरेहसैः प्राकननाहतेमयेते- तदुपमयाज्ञाविदेकवतीनुदिदं दर्शयत्क-
यासातमितितयोः सन्धस्य पुनिदुपलदशयति- तामउवाययति- कार्येष्टुतमिः दशाभिर्मानकमिदियः पकेके-
शाले- अनेनाभिर्मानयासातकोनायके- पतिभिः सदापायेतरेनायिका- सिययेष्टुते- २०- पदशोषापास-
तुयोयस्यतेनादिनाप्राणिमुपसर्तदनेसापालके- ननुप्रासापभयतरे- २१- गंधवेला नादिभिनुपस्यवे- सुनाम-
यस्यमवात्रमायनभाट्टयनसनेकतोमि- परमिहते- अविजयाप्रमुतिः- चिकित्त्रियस्यप्रतो- गुणवयाभक्ति-
जीवोतिमित्रमायाचनयोर्ध्ववैलियवे- परमपिप्राणपुनत्वद्विययतिजीवरदृष्टाभस्तद्वयस्यतद्वद-
विद्वतेनानेयस्मात्पायातरेविद्वत्तमानमवधिष्ययस्यात्- नृदि-कथंनस्यसिदिः- अतमाह- स्वयेध्वेस्वप्रका-

प्रमापतिरुवाच- नमःपुण्यपवित्रयातभुतयेगुणवयाभामिभिप्रबंधध्वे- यदृष्टायेगुणतत्त्वद्वि-
भिर्निद्वत्तमानायदयस्वयध्वे- २२- नयस्यमाख्यपुरुषोनेतिसस्यः- ससायसन्सवसुतःपुरेभ्यन्-
गुणायथागुणामाव्यक्तदृष्टेः- तस्मैसहेषायनमस्तुगोमि- २५- देहासकोलासनवोभूतस्यकानावा-
नमन्यवद्विदः- परेयते- सर्वपुनाद्वैतगुणोक्षुतद्वोनवेदसर्वज्ञमनेत्रसोद- २५

प्रायुगेष्ट- १- अदृष्टाभस्वदृष्टायाह- नेतिपुनस्यः- साक्षाजोहः- अस्मिन्परेदेहेवसप्रधिप्रवेवसेवसतः- स-
स्ययस्यसख्येकराप्रवर्तकनादिकनायेतिनसावातितस्मिन्तुः- व्यक्तदृष्टेः- प्रपचदृष्टुः- नहिदृष्टादृष्ट्या-भ-
वतीति- प्रपसातपाठेव्यक्तेप्रपेवपचदृष्टिर्यस्यसः- गुणोविषयोश्रुतिनाविषयिगोदियदः- सख्यप्रका-
शकत्वयथानवेत्तितद्वतः- २४- ननुप्रयोगादत्तज्ञानानातिजीवस्तवेतनः- किमिति- नजानानिअवद्याहदेहद्वि-
देहस्ययस्यसख्यप्रकाशप्रयोगीदियाजीमनवक्ष्येतः- करणनिभूतानिवसावाचुतन्याकाशि- ज्ञानान- स्वस्वपुण्य-
व्यमन्यमिदियवर्धनयोः- परदेवतावर्धनविद्वः- पुना-रजीवस्तसर्वज्ञेनयेवेदगुणोक्षुतन्मूलभूतानेदवतापि-

पुनोत्पत्तापतिरेकस्य अतस्तत्त्वविकानाशोभकर्तव्य इति दृष्टव्यं च कथं न त्रिकानामात्मापितरौ पुनस्तत्त्वान
 दोषयुक्तस्य सत्यं १२ इति रात्रिस्तननादुपपत्त्येकोनपुक्तद्वयं सर्वदेवित्वं पुष्पाभिः १३ अतस्तत्त्वदेसस्य
 त्वमिति वाक्यमिदमर्थः आत्मविकारेणान्योनियकेत १४ त्रिकानापीमात्मनः पुष्पाकवधिवमस्तत्त्व

त्रिकानापितरौ वधुर्दृष्टं पञ्चमिव्याप्यं यत्ति प्रतानाभिसुतापुत्रस्य जन्मपुत्र्यं सत्यं १५ पुनर्दे
 हे पुनर्पुनानामात्मा सोहृदिरीसुर सर्वतद्विषयसीलधर्मेववर्तमानास्तौ १६ यः ससुपुतिदेह
 आकाशतन्मनुमुत्तम आत्मनित्तमयायुकेतुसुतापनविचरति १७ पुनर्दग्धेर्मुनिदीने त्रिना
 नाशिवमस्तुव कलिशेषावराकत्यापनीते प्रतिपुष्पा १८ इत्यममवरोहकन्यासाधारमोन्म
 सोमोरातायुयौतव्यमोपयोगिरे १९ तेषां तस्यासमभवतदल आदेतसं त्रिल यस्पुजा
 विसर्गेणलोकाप्राप्रविद्यामव २० यस्यासमर्तभूतानिदयोऽद्वित्वत्तल वेतसासनमादेव
 तन्माः सारद्वित'भूय २१ मन्मोकासजन्तुवृज्यपतिरेकाः पुजा देवासुरमनुष्यादीन्मस्तुल
 मलेकत २२ तमहृदितमालीक्यपतासर्वप्रजपति विध्यपदानुपुत्र्यसोचरतुपुत्ररतप २३
 तनाद्यमर्षीनामतीर्षापरपर उपसृष्टपुत्रसर्वेनपुत्रतोषयद्वि २४ पुनोत्पत्तिसदस्य
 सनभवावतसंयोजनं तन्मपदभियास्याधिकस्यातप्यतीद्वि २५ ॥

कु १५

२

वस्तुतस्तुतिदोषाकन्याददातिवादीतुले गोपित्वा १५ आत्ममन्मनयित्वाप्राप्तवसी अक्षरस प्रज्ञोक्त्या
 सतीकपो मुने २६ २७ इदित्वत्तल इति तत्त्वकन्यावशापवेत्युक्तं समस्त २८ पुनोत्पत्तिर्दल
 प्रवृद्धितमसहृदविध्यस्यादात सविहितपर्वतान् २९ ३० इत्युक्त्या त्रिकानापीमात्मनः कस्यदस्य ३१

एतत्प्रपञ्चव्यतिरेकताद्विषयमयोर्बभूवोऽत्रास्मद्वर्गीभिस्युभिर्द्वयकलेनविस्तृत्येमायागुणविषयाःतेषुपुनर्न
मतेऽप्यस्तनन्त्याध्यास्यादरहितः। अतएवकस्मान्निभृतःतकस्मिन्नेतजःपापेप्रसाहस्यिकर्मेवप्रायश्चित्तत्रपक्षेदतय
ज'कर्मणः। पुनरपिबजःपापेसादेवकर्मणोववतः। सत्यसाधकत्वाभावात्। इहनेवविस्मृतधियानभूतः। किं
तस्यसत्यकर्मित्यवसन्निरेतजः। प्रभृतिप्रतिशेकमानाः। अस्मान्नेवेवहत्यादिविषयोवहेतुः। तेऽहमपिनिश्चयिस्म्यस्य

कर्मोद्दिष्टमनप्रतिद्वन्द्वनविस्तृतमाद्यशोचनमतेतुमिनावहेषु। अयस्मान्मदतवात्मनः प्रमा
र्द्धमीहेतुकर्मयतपवरजः पुनः स्यात् ३३ इत्येस्मर्त्तनदितेभवावन्मदितेसेस्यत्यनिमित्तार्थोय
मेतिजरास्ते नैवात्युताप्रयत्नप्रतिशोकमानादष्टचविभूतिततः प्रभृतिस्मराजम् ३४ इतिहृ।
समिमेसुहभगवान्कर्मभवेभुः कथयामासमलयक्रान्तीनोद्विमवेतम् ३५ इतिश्रीभागवते
षष्ठस्तोत्रतीयाध्यायः ३ रात्रोरम् देवास्वरत्नासर्गेनायानोद्विमवेतम् ३५ सभासिकः तथा
योतोयस्तस्यायम्भवे १ ५

[illegible]

केतुर्दिग्द्वयसामान्यादव्यवहारः तानिर्दिष्टाभ्यां प्रसक्तः प्रहस्यमानो वाहः सुकंदपदावलिंदयो येमि कर्तुं नृपो न स
स्तस्मात्तद्विषयान कथं भूतान् निष्कृतं नेरत्तसंज्ञान तेषां लभकमाह निरयवत्तनिससर्गस्यैवृद्धेवदा।
नृत्तायेस्मान् ॥ किंतु जिह्वेत्यादि येषां जिह्वेत्यादि प्रत्ययः न तानि विस्तृतं संभाव्यत वनेत्येः ॥ भवने
तेन साम्यं यजित इति त्रयं भावः न स्वपुरुषे न स्वमदीयते न विद्यतेः स्वीयत्वेन पुरुषे र्ययस्मात्तस्मात्तस्य त्वत्वात्पह

— ५५३५—२१

यजुः क्रमार्थं न हि हिंसादृष्टाद्वादिस्मरणाभिति न जाह्नयेत्तिति मत्मानेनो मन्वादिः प्रयत्नान्नः यथास्मर्ते संजीवनीय
भीमजानेनो वेद्येभिरभिहाराद्यभिराह कश्चिदादीनि स्मरेति । तस्या स्वयं भूः शोभ प्रभुत्वाद्वाद्वा शक्तिरेवेत्यप्ये
न स्यात्तनोति युगमिदमस्यत्वाद्वा दृष्टेः स्मरतीति । किं वक्तव्यं यथा देव्या अनेनादितमन्त्रिये मनः । मधुमधु
ने युष्माभ्युति । एते पुष्पिताया पुष्पकपाशो येन रथो दैर्गमो ह राघो न प्यज्यो ह तामुमि निविष्टा भति रीत्यप्रतो न
हृत्पुनः कर्मणि । अहं यजुः स्वभानि नाने प्रवर्तेते इत्येति हि प्राकृतस्य लोकास्य महति संकलं प्रजापते वा अहान

[illegible][illegible]

तस्यान्नादिप्रत्याज्ज्ञानमीश्वरः प्रविशयन्तस्तत्सेवादिभिर्मित्तोभिर्निर्दिष्टादिनेनविज्ञतेनपश्यतिप्रज्ञावा
नभ्युदितयन्नेनमनुतेद्व्यादिषुते ज्ञानानाजीनानाज्ञानानद्वारंज्ञाज्ञानयोः प्रपाणिचत्तयथाकर्मसुतनजा
नतिज्ञते परमाज्ञाजीनेप्रकाशकनदिप्रकाशाप्रमाणास्पविशयप्रतिभावा एवभूत परमस्वरसमीतिप्रतीतिमसवथ
भवतिदेवज्ञान परमेश्वर येषुनरस्याधिर्भर्त्सपापिनरस्तिवत तेकेतावाह तसेतिज्ञाभा तसेवज्ञेयगण

यदेवगोभिर्मनमासुभिर्बाह्यानिगवास्तुभूतेविज्ञाने ज्ञानानमतर्ह्यसितमात्मनचत्तयथैवाकृत
य तत परे १८ तस्यान्तेवसहरेरधीष्ठित परस्मादाधिपतेर्महात्मन यावेराहताइहवेमनोह
राश्वरेतिनदृपुषासास्भावाः १९ अयनिविली सगुणितानिर्दृष्टानिगानिबहाडुतानि रक्तितद
जिनमत परेभ्योभक्तसुमतीनयसर्वतश्च १९ यस्मिन्सकाद्गन्तव्यगीतनविद्विर्कप्रयोगापिदेश न
विद्वत्त्वत्तयसुसमनुष्ठा कृतसुविद्यापुरधारणादयः १९ अयभुक्तारदृष्टोक्तु ज्ञानार कायिलोमनु
प्रकाशोत्तन जेभीषी चत्तिर्विद्यासकिर्यय २० द्वादशेतेविज्ञानोत्तयर्मभावावतभदाः कृतविश्वद
द्विधयेताज्ज्ञानमसुते २१ ।

प्रभावादयः सुभावाः भक्तवात्सल्यादिर्यथाते १९ विज्ञोर्भक्तनिभूत्या इर्द्वानिदृष्टमप्यशब्दानिस्तिगानिभूणा
गिथिषक्तानितद्विमत विज्ञाभक्त्यरेभ्य शशुभ्यः सर्वत अग्रादिभ्यश्चरति १८ ननुविज्ञाभक्तास्तेतकृत्यम
यर्मधत्तपोतकृतवत तदाहयर्ममिनिस्वयमोक्तुदय १९ ननुकेपिदेवज्ञानितस्वसत्वेकिप्रमाणातवाह
स्येभ्येतिज्ञान सवक्तुमार चयमिग्याज्ञानेनैवद्वत्तममानोनिदिशति २० हेभदा २१ ॥ ७५

संयमयतोतिवद्यामनोमयमनसस्पृष्टपरोक्षीकरोतिप्रहेतुंयुक्तानामेवतत्रापिप्रकाशमेवतत्रापिपापि-
नामेवतन्निर्करः सन्दीप्यः सतसर्वस्वरूपोऽयमस्यमिदमिदमेतद्वदोतेवकथंतिर्यक्तेतत्प्रपटवत् सु-
स्पृष्टोभ्याविस्मयत्यतस्तथास्मिन्नादयामेति यमववशतोकोवर्तेनमिनासिकायाप्रातवलीवर्दव

श्रीशुक उवाच इतिदेवःसप्रपटः प्रजासंयमजोयमः प्रीतःस्वदृतायुस्याहस्मरन्नाटोबुजं हरे-
॥ यमउवाच योमदस्योजगत्सस्पृष्टहेतुशतेषट्वशवविश्वं यदंशतोस्यस्थितिनन्ना-
जान्स्पोतवद्युस्यनशोवलोक्तः ॥ योनामभिर्जीवितनानिजायोवधातितेपासिवदासभिर्मा-
यस्यवन्तितामेतामकर्मनिबन्धवदासुक्तितवहेति ॥ अहमेतदोनिर्गुणः प्रवृत्ताःसोमोपिगो-
प्राःपवनैः विविधैः आदिसविवेकसतोपसाध्यामरुद्गणारुद्रसमासुसिद्धाः ॥
सुमेधेनिष्कस्यमेमरेषाभृगवादयोऽसृष्टरसस्तमस्ताः यमेहितेन
विष्टःस्पृष्टायाःसमप्रधानाप्रपिहिततोमे ॥ १५ ॥ राम

व ॥ एतस्यपंचयनिद्रासतादिकमभिर्जीविनिजायांतेजांममयाजनेयोवधातितामभिर्मावलीवदीनि-
वतइमेजोयानामकर्मभिनिबन्धेर्वादाःयस्यवन्तिवहेतियदधीनाःकर्मकर्वतोमर्थः ॥ १६ ॥ यस्यवली-
वतादिविधान्यस्याहः प्रदमिनिद्राभ्यातसृष्टरसस्तमस्तथा इतिप्रमिष्टनेवेष्टितेनविष्टःस्पृष्टायाःस-
मयास्पृष्टाततस्तेभ्योयेनविष्टमिति किंपुनर्वक्तव्यं ॥ ॥

सतवहव कोकथ तवाह यदीतिस्तु रिवसमस्तस्यतेकाविप्रतिपत्तिरेकमेकस्यस्यातानकस्यपिपरस्यशने
 कोथेकोभयोवपिप्रतिवधात् ऐक्यमेतकस्यकभस्याताएक सस्यकनीमिकमिह एवात्य ऐक्यमेवचतयो ।
 परस्परकार्यानुमोदनेकोभयोवपिमातेकस्यकनेभिप्रतिनस्यातामिसर्थ ५ ननुवहनाकभित्ताभवस्यया
 वहव शास्त्रातेभवततयास्मतिनायदोम सप्रकट वहनेकभित्ताभवस्यायाशास्त्रवहनेपास्त्रनेत्यत

यदिसुर्वहनेलोकेशास्त्रानोदयधिया कस्यस्यातानकाकस्यस्तुष्टास्तसव वा ५ कितशा
 स्तवहनेस्यादहनामिहकभित्ता कस्यस्तसुपचारोदियुष्टाभइलवर्तिना ५ अतस्त्वमेकोभृता
 नासेयशास्त्रानधीचर शास्त्रादइत्योन्ताकुभाकुभविबेवन ५ तस्यतेविह तोदयेनलोकेव
 र्नेतेभुना चतभिर्गुहने सिद्धेसमनेविप्रलभिता ५ नैयमानवयोदेशादस्याभिर्यातनाशुकात्
 कसोवयस्यतकिनेहिसायाशास्यस्यते ५ तामोवेरितमिह्यमोयादिनामयमेकमे नाप्ये
 रायमिहिलेमाभेरिसायगुहने ५

मुदेत किततस्यसर्वशास्त्ररिसुखपास्ततवेकदेशोवधारमाभमेवस्यात् यथावक्रवर्तिनपक्ष
 यथास्तस्यमइलवर्तिनासुषवाभमारनिरुपज्ञाभावात् ५ यस्यादेवशास्त्रवहनेनचदने अतसा
 मेकपवशास्त्रासुभासुभविप्रतिनतीतिस्था ५ विप्रलभितवधितानत्रिमेवर्थ ५ तदेवाह नीयमान
 मिति ५ तत्तदयदिनामकाकलवेदितेमस्येअयथाज्ञाननेसद्वज्ञाननिवाणनर्ण स्यात् अतस्त्वितिर्हि
 नक्षप्रभवे यतोमथयथायथितेवममिहिलेमाभरुदतिवदत श्रीप्रमाणता

नववितो भवति ५७ त्रियसाताः सुवशातेन अडाविहीनोपि ५८ इति श्रीभागवतस्य संप्रति तीतोऽध्यायः
तत्तत्तु तयमुनापि उक्तान् कार्यवर्गानि सात्वयिना सृजतामेवेमने किकरीकृता विस्तृते निर्णीतं यत्
सार्थयमसुखेन दृष्टयिते ततोऽप्युक्तं वक्ष्यते यमसृजे तदा सर्वमाचक्षते तितितः कितवृत्ता
मितिष्टकमितिष्टकमितिष्टकं विदेशिकेः पंचविहताय सुवशवदता ज्ञाताय स्यवशवतोऽयं जनः सोपित
५९

नवैकन कंयाति चेत्ततो यमकिंकरेः यद्यप्यनेन लोभतो विस्तृते केमहीयते ५७ त्रियसाताः सुवशातेन
रनामपुतापुत्रोपकारितं पुत्रमिलोप्यताम किं पुनः अत्र यागुपान् ५८ इति श्रीभागवतस्य
संप्रति तीतोऽध्यायः २ राजाकव विद्याभ्यसेनोपकारितं यदा दकिं तानपि यमसृजः पंचविहता
लाविहता न्युगारे न दोषा के र्यस्य सुशोभनोयः १ यमसदेव स्य देवभेगः कृतश्च न घंयुते एव
आसीत् एतन्मुनेहृष्टा तिलोकमशायनदित्यय इति मेति निश्चितं २ श्रीशुक उवाच भगव
न्मुरुषेण जम्भाम्याः प्रतिहतो घमाः प्रतिविताय यासां सर्वमसयमनीयति ३ वक्ष्यते उवाच
कतिसेतो हृष्टा लागे जीवसो कस्य विप्रभो विविधं कर्तव्यं कर्मफलानि यत्किं हेतवः ५९ राम

युति किमाह १ यस्याश्चर्यमेतदिताह यमसेति हेतवे यमस्य दंडभेगः कृतश्च न कस्यापि द्विदपि भुवम्
वेनासीत् एतदेतस्मिन् वयं दानं च पूर्वपतयम इति कथं यासीत् - यतः सर्वस्यापि लोकस्य सेनायोन
ततेन च तस्यो न किं प्रतीतिमेति शिने वतः कथं येति प्रश्नः २ भगवतः प्रकृष्टेः प्रतिहत इत्यसौ यथा तेन
म्याः प्रकृष्टाः ३ कतिसेतोऽत्यलपोक्तिः विविधं विविधं वक्ष्यते वज्रजितया कर्म कर्तव्यं तदर्थेन कर्मफलस्य

यथाह तद्विद्विद्युत्तुम्होयेन ॥ १॥ अतोभोदेहेदियादिभ्यश्चान्ननेविपुलविशोध्यकात्समाधित्वाधित्तिकाये
 राभयवतोभामिउपे ॥ २॥ तस्मिन्भयवदामिउपारजानिहृताभ्येयसुः तस्मिन्नालिदासीदित्तिवापुरः पु
 रतः ततश्चप्रामुषलज्ञानिवताउपलभ्यमनिहृयवनेदे ॥ ३॥ इहसेहप्रतिपन्नमिहहृभ्याविमावित्तः सर्वधर्म

सन्निपुणैवसर्वव्यापीनेयोग्याप्रितः ॥ ४॥ अथाहतेदियुत्तुम्होयुयोजननद्यात्मनि ॥ ५॥ ततोयुगोभ्य
 यात्मानेविपुल्यत्समाधित्वा ॥ ६॥ पुपुनेगभवदामिउपारण्यउभक्त्यानि ॥ ७॥ यद्विपारतभीजामि
 स्थितदासीतुमयाम् ॥ ८॥ उपसुम्होयलतायाकननेदेकिरकादिजः ॥ ९॥ दिन्नाकलेवरतोदोशेसायो
 इहनिदवः ॥ १०॥ सद्यःस्वपुपुजगुहेभगवत्यासीवजित्ति ॥ ११॥ साकेविदायकाविशोमहाप्रकृषक्तिः कवः
 हेमेयिमानमाकृष्टययोषवधियापतिः ॥ १२॥ सर्वसविमार्तिमर्थमोदित्तिपतिः पतिमोमार्तिम
 र्मता ॥ १३॥ निपातमानोनिरेयुतवतः सद्योविमुक्तोभयवजामगुहागम् ॥ १४॥ कातः परेके
 र्मनिबेधकृतेनेमुमुलातातोषपदाउकीर्तनात् ॥ १५॥ यद्यसुः कर्मसमजतोक्तो
 र्मसक्तोभ्याकलिमेततोयथा ॥ १६॥ यद्येपरसमुदायिनिदासम
 द्योपके ॥ १७॥ अतथातत्तद्व्यापुक्तोयद्युभक्त्याउकीर्तयेत् ॥ १८॥

येनहतेव्रतस्वदायिद्यमादिद्यसु ॥ १९॥ कर्मनिवेधसपापमलस्पृष्टेननेहेदकमतः परंतादितकसायं
 तोषेयदस्यउकीर्तनात् ॥ २०॥ तद्वदेवः यद्योः उकीर्तनात्ततोउकीर्तनादस्यथाप्राक् यश्चिजोनेः ॥ २१॥ स
 मोभ्योक्तमिमेमलिनमेवमिमेवमिहतिवतज्जोनः ॥ २२॥ ॥ येनमेवसाधनमानसः ॥ २३॥

इत्यनेन तस्य विमर्श इव कसो न कृतमाह किमिदमित्येष्टमि साक्षात्सु दामिह लघुनैव दृष्टं ॥ येनानुसो-
च्य नृते च कृतानां ॥ २० ॥ यद्यप्यहमस्मि नृते सति इव म-
योत्रमेव शन इति निमित्तसमसीतेषां दर्शना येन सर्वे तान् समलेन मदत्त पुनप्यभवि तस्य येन दर्शनेन ॥ २१ ॥

किमिदमस्मिन्नाहोस्मिन्नासात् इति दादुनं कृतानुप्रयते ये मां युक्तं नृपकायागाय ॥ २२ ॥ अच्यते
कृतानां सिद्धाश्च तावत्सु दृष्टानां कृतानुप्रयते ये मां युक्तं नृपकायागाय ॥ २३ ॥ अथापि मे इव नृ-
पस्य विद्युत्प्रसदं दर्शनेः सवित्तवज्जगत्तनयेनात्माने प्रसीदति ॥ २४ ॥ अथ सोमिय मागास्वनाशु
वेदं वलीयतेः वेदवनाममदृष्टो निहावक्तुमिह्यते ॥ २५ ॥ कथाहे किन्तु यो नृपकायागाय
यः ॥ कृतानुप्रयते ये मां युक्तं नृपकायागाय ॥ २६ ॥ सोहं तया यतिष्ठा मियतचित्ते दिशानि ॥ २७ ॥
एतन्मयं प्राप्ता न मे ये तन्मिसि जये ॥ २८ ॥ विद्युत्तमिने देवमविद्याकासकर्मने सर्वभूतसु
हृदो जगत्सुः करुणायान्मने ॥ २९ ॥ सोहं तया यतिष्ठा मियतचित्ते दिशानि ॥ ३० ॥
ययेवाहं जगत्सुः करुणायान्मने ॥ ३१ ॥ मया ह मिति देहो दीहि त्वमिच्छार्थधर्मति ॥ ३२ ॥
गवतिष्ठते तत्तीर्तनादिभिः ॥ ३३ ॥ कुकुरकवः शत्रुजगत्सु निर्वेदः ॥ ३४ ॥ लणसगेन साधुषु जगत्सु
नृपकायागाय नृपकायागाय ॥ ३५ ॥

यथाहर्षप्राप्तिना कथं भूतं वेदं नृपकायागाय नृपकायागाय ॥ ३६ ॥ अथ जगत्सु निर्वेदः ॥ ३७ ॥
कथाहे किन्तु यो नृपकायागाय ॥ ३८ ॥ अमिच्छा भूतेषु येषु येषु तेषु भूतेषु सवदेहो दीहि मया ह मिति सति दिशानि ॥ ३९ ॥

नैमिषप्रसङ्गवन्मोक्षधाम्नीसु-॥१॥ प्रमुदिता निरुद्धा कतः कालावसराताम्यपावन्कथयामासुर्निरुद्ध
प्रतिनोतसकियस्य ॥ विचक्षन्मिच्छितस्तत् ॥२॥ विविधवेदव्यतिपाद्यमुक्तं च येयमहो नम्यमहो
स्मरतामोदभागवतेभ्यश्चनयणीतमुदनिर्गुणो धर्मसाकंवेति योजे ॥ अत्रि-का-चसोदिसुत्रस्यानुष्ठेय ॥२॥

सुकउवाच जगत्सर्वविनिर्णीयधर्मभागवतस्य जगत्स्य पाशात्रिभुज्यविघ्नस्योस्तु उवाच ॥
कुनिष्ठमुदितम्याप्यारकया न्याय्यमतिके ॥ समस्तस्य धाम्नीसु नमस्तु चतुरविंदस्य ॥ दिते यथा
दिनिष्ठुलो गतभी प्रकृतिगतं वरेद्विभक्तवित्तो किंकरुद्धो कोत्सवः ॥ तेष्विदमभिप्रे
त्यमहापुरुषविक्रमः ॥ सहसा यद्युत्सस्य वरेतर्दधिरननु ॥ यथा विदोषया नार्पिता
नायस्तुक्तमयोः ॥ धर्मभागवते सुदरे विद्युवश्रुतामये ॥२॥ भक्तिमान्मया नृणां सुमाहात्म्यं च
वर्णयिरेः ॥ अनुतापो महातापीतस्मरता सुभवात्मनः ॥३॥ प्रहो मे परमं कष्टं न भूदिति ।
तत्सर्वः ॥ येन विदुषिरनुसृज्यते तां यतात्मना ॥४॥ धिया विगर्हितं स हि ईदृशेन कलकते
न हित्वा बालसमीपोदसुराणामसतीमयी ॥ तुष्टानां यो पितरो नायव भूतपश्वयो ॥
सोमया पुनायता न कृतमेतन्नीव नुत ॥५॥ ओदस्यो यो धित्वा मिनरके भुजारासो धर्मज्ञा
नामिदो यवविदितियमयातका ॥६॥

सुतार्थप्रपचयति ॥ अहो इति चतुर्भि येन सात्मनस्य वृत्तत्वात् प्रवतसा जातुमानेन नृणां त्रासतांताति ॥
विस्मावितनशिशने ॥७॥ इह तदोषकर्तारकृतस्य कृतलोकमेव ॥८॥ नास्ति यन्मोक्षे प्रकादियस्यो
तपस्विनोः सद्धमोऽपुनातस्तथा मेव ॥९॥

पृ. ५

किं वने तपोदानदिभिः ज्ञान्यस्तानेव हृष्येतेन उपपत्तिः अथर्माजानंमस्मिनेतत्तस्य पापकर्तृकं दयं यदा तेषामस्तानां
हृदये सत्त्वं उपपन्नं सत्त्वाशयेन प्रसूयति तदपोशाद्विसेवेयमकीर्तनादिप्रसूयतीत्यर्थः अथैवाव-मर्शस्यपि पाप-
निसृजकत्वं ज्ञानिनेन नास्त्यनपत्तिः सकृदुपवर्तिनेन हीयितेव नादृशमाति नमस्तु ज्ञातेऽस्मिन् दीपधारागात्रवृत्तौ
तस्यानेन प्रकाशनाच्छातं हृदयमुदः पतदर्थमेव तत्र तज्जगद्विनिर्माणं पापलक्ष्यं भवति सत्तत्तुमहर्षि प्राप्ति-
त्यादिपुनरेव्याजाम्पुर्कं गुणानेकैः सत्त्वमैश्वर्येण तदपोशाद्विसेवेत्येति च अतोऽस्य दत्तिनामैव सर्वपाप

नैऋत्यायुषा निरुद्यते तपोदानतृणदिभिः । जलधर्मजंतुद्वयं तदवीर्योद्भिसेवया ॥२४॥ अज्ञानादयनात्
नादृतसंज्ञाकर्मसम्पन्नः । सेकाद्विजितसंघे सौन्दर्येद्यथायानलः ॥२५॥ यथागदवीर्यमसमुपश्रुतं
सदृश्या ॥ अज्ञानोपायानुलोपयित्वा नैऋत्यायुषा ॥ २४-२५

तुष' शासनाक्षयस्तुमहापुरुषदृष्टिर्नादिभिरिति ॥ तस्यापि पावकायश्चित्तमिदमिति ज्ञानानो जायते नमि
वेत्तुमाह' कृतानादित्तिकान् कृतान्मन्त्रादिवृत्तिमाप्तिर्यथाकाष्टसंविद्धं सति तदुत्तरं ॥ तन्निदमपि पावकायुष
दिसंश्रुताहीनवक्रपावकायुषिर्नृणां तदुत्तरं यथोत्तिष्ठत्यसौ सधेनीयवत्तमेति वक्रलोचनीयवमिच्छन्त्येव
कृत्याप्यश्रुतिर्हीनवक्रपावकायुषिर्नृणां तदुत्तरं यथोत्तिष्ठत्यसौ सधेनीयवत्तमेति वक्रलोचनीयवमिच्छन्त्येव
कृत्याप्यश्रुतिर्हीनवक्रपावकायुषिर्नृणां तदुत्तरं यथोत्तिष्ठत्यसौ सधेनीयवत्तमेति वक्रलोचनीयवमिच्छन्त्येव

॥ ३ ॥ तः प्रविष्टमपि न संशयेन ह मेवादिषाद भवति ॥ ३ ॥

नमःस्यपापिनोदडेकिमर्कमाकोशं क्रियतेतसह प्रयत्नानिपुण्यत्वात् विवर्णेपिहरेर्नसकान्तान्प्रहारितकरं नके
कलेत्रायसि प्रसाधेहरेर्नसप्रपि नसस्ययनेकी लसाधनमात्रं सकृदुद्यमिमेववहविमृष्टप्रदये। अहं यनिकरसि
नसोक्तयगस्यप्रतीतिस्मृते ॥ १०५ ॥ नउकर्मकायायकरहरेर्नसविभुः। अस्थस्यमाचमसायात्रसोवक्रकिपादिप्र
नसोहर्षतायातिसयदेतसस्यतमिपादिनबनानस्यानेकात्त्वनिवतक हरेर्नसकयस्यायावाह, एतेनेवेतिपु
धान अनुवृत्त प्रवृत्तशक्तवतुपयतप्रतिहेदः धारयित आभासमावतुत्तरयभासजगदा। एतेनेवेतिपु
नवतरेतपमिसने नार्थक्यदेवहिनेकयतयदनात्मका अयमायाकउत्पन्नविज्ञाशुभापुनहानेनप्रयभास

अथविहृतनिर्वेशोक्तकोयदत्तामपि। यद्यपिहृदयविशेषोनामस्यस्ययनहरेः॥ एतेनेवसज्जोको
स्यहृतस्यादयनि हस्य यदत्तामयस्ययेतिजगादवतरेत्तन ॥ ॥

कर्मावापेपिहृदिनामु स्वादिरत्नादिवत्सयोगयुक्तैरुपप्रायाधुमार्थत्वपुरुमेवतयादि अवशोनापियत्रा।
मिहोक्तिरसर्वपात्रके पुमानविमुक्तयेसयमिहवकीर्त्तयेदिदेखादिभिः पुनातोतावत्सहस्योनायु स्वातेयम
वगम्यतेनवेत्तयेवादाइतिशङ्कनीय। विधिद्विषमिहवकीर्त्तयेदिदेखादिभिः पुनातोतावत्सहस्योनायु स्वा
यमजगस्यतेनदेखाभावात्। अथविध्वंसयगादसोयताकलनीया युवागुयेषाकपालेभवतीत्यादिवदत्रा।
मार्थत्वेनविध्वंकलनोपपत्तेः सवेपुवसतापुसताप्रसमस्यतेभुविनामदेविप्रतीतिनावेदसः। अस्यानृतात्मनि
दिविक्तयेनादिपुनागुलयादीनादिसेयमपि। अथमगम्यतेउपपत्तिरवसवायनादानामपिस्वयं प्रमाणपदेवता।

विनातेवतरेषा अहमनामास्ययनेमस्यविमृष्टप्रदये।
दिपि ८

यवतसुतेप्रा ५८ लभितापारिशीत ५९ ५८ प्रहस्यवापुर्वसवसनेवकीदीयमकारिकमतीतिमलाह ६०
मरुतमिर्वायुमनवायुमित्रममिववहिराचनित्तामरुताह यवेति ६० इतिश्रीभावाधेयप्रसन्नप्रसन्नोभावा
द्वितीयेवेसवेयाम्पात्रमवाहान्यमनुते यावन्मिवाहोविलोनाहिनैरतीयेति नयवेविश मायविपुला

तामेवतोय्यामासपिमेताधेयमरुतम कामेर्वमेरने कामे'प्रतीदेतयचातया ६५ विप्रसन्नम
ममोह्याहलेमहतिमिति विममतीतिरुताप-स्येतिप्रकाशविदुषी-५५ यतस्तुतज्ञानियेय
यतेप्रायतोयने वभवस्या'कद्विष्य'कद्वमेदयोरय ६६ यदेमोपासमुतेवमेरिवायययार्हि
न मन्तीतिविज्ञानवज्ञापुरस्सचिर्विलाह ६७ तत्रकनदुकाते मकाप्रकृतकिन्निषे मकासोह
ननिर्वभमदेवमययि ६८ इतिश्रीभावाधेयप्रसन्नप्रसन्नोभावा १ त्वादरायतववाच
एवमेवमवदुतयमरुतमिमाधित इयथाप्रायकज्ञानमनाहर्नयकोमिदा १ विलुप्ततकप्र
ज्ञाककयमेदप्रासधर्म'स्यतेमभा यमदयमुपाधेप्रदेरायेधियतेयया ५५ जालेपितोयचज्ञा
स्तार सध्व ससा १ यदिसात्रेपुनेकममयानिपारताप्रसा १ इत्यपदाचरतिप्रोयानिन्नरस्तुदीहे स
कमुयाताह्रुतेमोहसदुवर्तते ५ यस्याहसिरप्राययलेभ सयितितुर्विन्न अययमिर्वायव १
विनेदयचायय ५५ तस्येवविताज्ञानकृतेमवमधेयन विममतीतिप्रकाशमहतीमहतीमहती ६

धर्मदशासभाजयर्म स्यविशयाहयवसमयये धर्मदभि-तेवातासभा ५५ धितर-पितृवसलका'शास्ता-
महिलका'वैक्यमहयदेउने ५५ यतस्तुतज्ञानियेयमयममपिकविधेयतीतिमहत्कृममधुदित्याह ययद्विषियेस
५५ ययविचसज्ञातवपीत्याह यमेतिश्रीभावाधेयप्रसन्नप्रसन्नोभावा ५५ विममतीतिप्रकाशमहतीमहतीमहती

कमानवस्तुपुनरुपसहस्रोत्पत्तिवसारमाह चयदतिरिक्तसंयातप्रमेधमभजनात् ५५ तदेकसाधनान्यतोर्ध्वादिनिर्की
यस्यत्वाप्रसन्नपथानामितोसाधर्म्यपेक्षयुक्तोदयव्यवहारः अयदीति यावदध्यापसमाप्तिः तत्राभ्यासहृत्तुका
त्रयोप्यायातिनिकाप्रदर्शनार्थं चासिस्संस्मरणः दुर्मेसियावाच गुणा समदय तेवासात्य ५६ विरहेकृतोः

एवप्रकृतितयोनपुनस्तस्यविपर्ययः कालीनसपवनविगदीशमन्ताहिलीयते ५७ अथदिक्षुतसपव
शीलहेमप्रुतवलय धनहेतामरदहीते सतनामेवमित्तुवि ५८ सुर्वप्रतिपातदानीपुन्युर्ध्व
रहलनः सर्वभूतसहसाधुर्मित्तुजावस्यक ५९ एकदासिपुनयात्र पिरसेदेवाकृतदित
आसाधनतवाहत्र कस्तपुष्पसमित्तुपुष्पि ६० दृष्टशकानिर्भकवित्तुदेसदभुविषया यीत्वाव
मयुमिरयैसदाहृतिनिवेषया ६१ नमयविलग्यतीत्यापेतानिरवयव्ये कोदतसउगायेतदस
तमनयातिने ६२ दृष्टाककानलिमेववाहनापरिभित्तो जगामरुक्तयवेवासहसेवविमो
दित ६३ कामयजेतनात्कनयावलाभेयथापुनः कशाशकसमाधातुमनोमदनवेष्टि ६४ त
विमिषस्तपस्यावगुदप्रकीर्तिवेतन तमेकमनसाध्यायस्यथकिदिरसमह ६५ ॥

भिरकार ५० पादुत नकायरावत ५१ धर्मव्ययभोगासिवादास्यार्मेयमधुविहीनतयीत्वाभेदेक
सुधितिनेनेयेयस्या ५२ विशेषताश्रयतोनीवीयस्य तयासहस्यवेतसावासातभुस ६० कामोदीयके
नतदमयवेणाहविद्यादिनालिमेव ६१ सत्मेधेयंभुततावतदत्तेनसमयवधितदनेकविदुवन समाधान
नशास्त्रभुत ६२ तदर्थनमेवविमिषयस्यसंस्थानेनप्रहसनेनप्रसा सिवेतनेवतसर्ग

श्रीमन्मन्त्रिभूषणयोग्यस्थितवर्तमानदेहपुत्रपतिवत्तुर्वैमपरवेत्याह 'यद्येति' इति प्रविष्टोपाधिनीचमवस्थामवस्था
वीनकसीभिस्तत्तुर्वैमपरवेत्याह 'यद्येति' इति प्रविष्टोपाधिनीचमवस्थामवस्था
व्याप्त 'जस' इति दयायाः कोपसात्म्ये भिन्नरूपेण देहापुत्रपतिवत्तुर्वैमपरवेत्याह 'यद्येति' इति प्रविष्टोपाधिनीचमवस्था
पदेन तस्य जीवस्य सारप्रवृत्त्यतिशयि 'अने' पक्षि 'रुमे' इति स्वर्णपुत्रपतिवत्तुर्वैमपरवेत्याह 'यद्येति' इति प्रविष्टोपाधिनीचमवस्था
जीवति 'ये' 'योर' इति तस्य सारप्रवृत्त्यतिशयि 'अने' पक्षि 'रुमे' इति स्वर्णपुत्रपतिवत्तुर्वैमपरवेत्याह 'यद्येति' इति प्रविष्टोपाधिनीचमवस्था

[illegible][illegible]

स्यान्माहः एतेभिर्मित्रैर्भविष्यन्तः दंष्ट्रानाहः सर्वेभ्यः । धरः विपरीतानि प्रभवापचिकर्मिणां मेभ्योऽपि । यत्तमे
 धरः विपरीतानि प्रभवापचिकर्मिणां मेभ्योऽपि । यत्तमे
 न' सर्वधर्मिणां वयापय्या वयं पश्चाद्विज्ञानं । ते सर्वे दंष्ट्रमहेतीत्यर्थः ॥४॥ कथं सितधियुते देहमस्मात्तरेयेनेति
 धर्मो विनिर्दिष्टः । यद्यमनिसायेनादेतो धर्मो नानासास्व नदराधी ॥५॥ ननु वसुधैव कुटुम्बकम् । किं
 साक्षात्पुत्रपत्नीमातुः यद्यपि देहवत्प्रवृत्तः । परममनिसायेनादेतो धर्मो नानासास्व नदराधी ॥५॥ ननु वसुधैव कुटुम्बकम् । किं

पुत्रेयधर्ममिहान पयानंदं दस्युः पुन्यते सर्वकर्मोपशोधनं महामिहकारिता । धरः संभवति हि धरः
 विनिर्दिष्टानि वानाः । कर्मतां भूषणमेषां सिद्धे हवा वसुधैव कुटुम्बकम् । यद्यपि नानासास्व पश्चात्तरेयेनेति
 धर्मो विनिर्दिष्टः । अपरतम्यते संज्ञे नानासास्व पश्चात्तरेयेनेति ॥४॥ यद्यपि देहवत्प्रवृत्तः । ते विधायकान्ते
 यत्तमे पुन्यते विनिर्दिष्टः । यद्यपि देहवत्प्रवृत्तः । ते विधायकान्ते
 नानासास्व पश्चात्तरेयेनेति ॥५॥ ननु वसुधैव कुटुम्बकम् । किं

नानासास्व पश्चात्तरेयेनेति ॥५॥ ननु वसुधैव कुटुम्बकम् । किं
 नानासास्व पश्चात्तरेयेनेति ॥५॥ ननु वसुधैव कुटुम्बकम् । किं
 नानासास्व पश्चात्तरेयेनेति ॥५॥ ननु वसुधैव कुटुम्बकम् । किं
 नानासास्व पश्चात्तरेयेनेति ॥५॥ ननु वसुधैव कुटुम्बकम् । किं
 नानासास्व पश्चात्तरेयेनेति ॥५॥ ननु वसुधैव कुटुम्बकम् । किं
 नानासास्व पश्चात्तरेयेनेति ॥५॥ ननु वसुधैव कुटुम्बकम् । किं
 नानासास्व पश्चात्तरेयेनेति ॥५॥ ननु वसुधैव कुटुम्बकम् । किं

यत्तमे दंष्ट्रिः । यद्यपि देहवत्प्रवृत्तः । परममनिसायेनादेतो धर्मो नानासास्व नदराधी ॥५॥ ननु वसुधैव कुटुम्बकम् । किं

[illegible][illegible]

स्वयमेवभवतीति ॥ तथा चक्षुषी-असमहोभूतस्पर्शः सस्पर्शमेतदहमेव इति ॥ भा० को नो न रायताः
तवाहः येन स्यात्सि स स्व इ पे च सी आवा प्राणिनः यथाः यान्ता वयः नाम निद्राया ता इ म्हादी निद्रियाः
स्वाभ्ययनायः इ याति वला असादयः निर्भावाते विविधे ते यथा तथे यथा वत सनो रायताः
४॥ तथा षष्ठ्यर्थे निवृत्त इति क्रमेणोक्तं तवाहः स एव इति अहनी अहं
रात्रिके इदं क्रमेणोक्तं तवाहः स एव इति अहनी अहं
निवृत्त इति अहनी अहं
स एव इति अहनी अहं

नकाहीगतानिप्रदानियेकोअर्थात्निरोकाहीविद्यानाह । अत्र आदिनेनसुनतेनीतिह २० हसिर्जीवविशम्भायनव
 गुत्तुसदतिनीम । २० परस्परसुता ३१ असुनयनविषयथ ३२ तयसुप्ताववानीमडतिनकुप काईयतो
 मीतिःकादुनदृषादुयमित्याह सर्वरतिसर्थेद्राभ्यालसैव प्रकृत्साला सतिथेको ३३ नूननववर्धयेकनि ।

मयाशब्दस्त्वस्तीतिट्टापुरवावभूषडाकलान् । नकनडावृत्तिमुद्राभ्यामनेतुमावातात् ॥ २५ ॥ इत्येकैर-
नकासुकेषुमकारादुक्तत्वे । अत्रावितनसंयोगेनामोदासाकलेदियः ॥ २५ ॥ निशम्यभियुक्तमस्यवृत्तौ
द्वितीयोर्ध्वे भर्तृनाममोदासापार्श्वदासकस्यवृत्तत्वं ॥ २५ ॥ विकृतावृत्तद्वयादासापित्तमश्रमिन् य-
मपेक्षनविश्वज्ञानावयवासासोजसा ॥ २५ ॥ वृत्तिविधितासासिनेवस्यनपुं सराः ॥ क्रियेयप्रतिष्ठा ।
नेत्यर्थाजस्यप्रसासक ॥ २५ ॥ कस्य सङ्कतप्रियात् । कसादस्यविधेयत्वं । क्रियेयपदेसावाप्येकि ।
विद्वज्जनासा ॥ २५ ॥ सर्वेषामपलापानापीनको ॥ २५ ॥ ज्ञेयमासस' । किरीटेन ॥ २५ ॥ निमोलेनमनु ।
पुरमानिन' ॥ २५ ॥ २५ ॥ २५ ॥ अत्रविधेयमिमादाशास्त्रवृत्तावृत्तप्रिय' । द्वितीयविधित्तम-
का । सर्वतः स्वेनसेविषी ॥ २५ ॥ सेविषीत्यवयवस' । सर्वकारवृत्तभूता' । क्रियार्थविधेयत्वात्स्यकिकरा-
येविधेयत्वं ॥ २५ ॥ अत्रिकी-वृत्तत्वेनसेनसद्विवाककाविगा' । ज्ञानमनुः । प्रदेयदमेतुमिहा-
दयागिरा ॥ २५ ॥ विद्वज्जनादनुः । सर्वेषामपलापानापीनको । अत्रविधेयमिमादाशास्त्रवृत्तावृत्तप्रिय' ।

बनरपुरि भुर्निबुगदिमि जी शोभायकोते विगतनिमिर आलोक आभ्यप्रकाशयामुत यामुतादिशः क
 र्त्तु १५ भवतामेतद्विचिन्तितमिह विचर्यमिति १६ प्रदीप्यादमुदिनानुसारेणेतदोसपञ्चमादिया
 यमिशान्त्यकिंकर इत्यन्तवदेतीति विज्ञयेन प्रदुस्वलोभु ॥ मेवमवनिर्देशोभिनिर्यसाः तथा ॥ तन्मसः
 यन्त्रोपप्रकाश १७ ॥ ॥ ॥

भक्तिः सत्पापिपुनायेवेत्यह तस्यगुणोपरागमायमस्ति ननु तानयस्यतमनः जायते तत्तीर्णानि
सृजे प्रायश्चित्तयेः ॥९॥ इममर्थमितिहासेनोपपादयति अत्र तृतिमेततः २१ काव्य ऊनेदरेया
स्याः एतिरीयायनमेन २२ वरीगुदेताप्रतेष्टुप्रतेनकेतवेवत्तमादिभिश्चजीविकावृत्तिः विभु

तय तय शिख

सहस्रान हृष्यदारावरयोनिबोशतेतद्रागामिपेरिह नतेयमपाशभुतश्चतद्वयस्त्रे
पिपस्यनित्तीर्णानिहृजाः ॥९॥ अत्रतीराहृतोममितिहासपुरातने हृजावीविम्वयमयो स
वाद तेतिगीधमे २२ काव्य ऊनेदितः कश्चिदामोपतिरजामिलः नास्मानहममा तागोदास्याः
सस गीदृषितम २३ वेयात्तेकेतवे सोयेदितोवृत्तिमास्थितः विभुत ऊदुवम अविर्कतकासा
सदेहिना २४ इत्यमिवसतेससत्तात्तमानस्यत्ततात् कालोत्पमानाहाराजत्रुणाशान्यामु-
ष-समा २५ तस्यप्रवयस पुसादशतेवाववौवमः कालोनारायणोनामापि वो सुदृषितेभ
ह २६ त्वदुदुदयस्तस्मिन्मकेकुलभाषिणिः निरीतमातासु जीनाममटेनरदोभूषा २७
भुजान प्रपिचनस्तारववालकस्येस्येनितः भोजयत्याययस्तुनेवेदागतमतक नह सप
वेवर्तमानोतामृत् कालउपस्थितेः सतिवकारनयेकालेनारायणाहये २८ ॥

त पल्लुयातयामासपीड्यामासः २९ आयुषः सवेधीमहारकालोपमान सक्रियानित्यपेलायामह
अवर्णायासलयायुक्ता सभा-सवत्सराः २९ प्रलयस कदुस्य २९ वदुदुदययेनरदोभूषा २९ पते
चुतदुपलालनारिषीनाययातामोपतरमाहमेनतद्रिकरामुदितिसिधुतोपयेमितेकापिरह्य २९

सदेतुविशदयति दाम्भातपकारेणोद्योगमनसोद्विधात्वेन चरेकावधमप्रवृत्तिस्त्रे वृद्धकर्षणाकारेण तत्रक
 मरति कीर्तनकति प्रकाशगुणभाषणे सकृन्नाथयस्यसुखियाविहीतिरेव च एतन्मिपुनमयागप्रवृत्तिमा
 नोद्विषा विपरीतवृत्त्यवर्गमेवरेखादलसतामिति प्रामोमनसोविषमनरेतोनाद्विद्याया ज्ञानोदयनयमेव
 सादिवियमोक्तपादि ॥ प्रम्पादि करवात सस्यमेतापत्यायुतमभ केतिदिमेनेन भूनाभक्तिप्रधान वि
 रत्तावृत्तिदशीयतिके वनयातपद्यादिविरेपस्यनाभदेवपस्यस्यवितनाधिकारिविद्वेवागमेवत, किन्त्येका

नयसत्यस्यचर्यतापमेनवृत्तमेव ज्ञाने प्रमोमनसोविषमनरेतोनाद्विद्याया ज्ञानोदयनयमेव
 धर्मका अदयान्वितः निवत्यसमहदविरेकायस्यनिकानने ॥ केचित्तेननयाभक्त्यानामवयव
 यथा केवप्रवृत्तितात्पर्यनीकारमिहभाषते ॥ ५ ॥ तत्राद्याल्लक्षणसंज्ञनस्येततपद्यादिभि य
 याकृत्तायित्तमाहार सत्यस्यविमिदया ॥ ५ ॥ सधीवीनोद्यमलोकेपद्या केको कृतेभयः सधीवि
 साधकोयवनसयतापरायता ॥ आयद्विज्ञानिजीतीभिकयतापरायता तनिपुनतिरजेदसय
 कभमिवायता ८

महदयवकप्रवृत्तिरर्थान्तेवपुनननाद्विद्यादमा ॥ एतद्विज्ञानसाधयविद्येमेमित्याह यनयाएयेत
 सुदेत नत्यरुषानिषेवयाकृत्तायित्तमाहार ॥ ५ ॥ तत्रदेत सधीवीन-समीवीन प्रवृत्तयाभक्तिसार्थे य
 न जेमानेदेत तत्रतस्मिन्विद्यादेभययमिन तदेतद्विज्ञानाः कृत्तावृत्त साधकोनिकृता यव्यमिना
 प्रतोतलानमावीरकमहायतामितिप्रमयनायिकुमेतारोवन्ततसादि युतेभ्यामयमिद्विभव ॥ सक्तेनय
 विरेपसत्यकृतेकृत्तादीनिनयवीयवृत्तीनाहप्रमयिद्विभव ॥ ५ ॥

सुवचोदाहरति सावाद्यति द्वाभ्यां इह कर्तव्य इति श्रुतं ननु कथं भाविता भ्यामप्यस्य पापमदितं कृतं प्रसिद्धं ।
 आशुचित्तं न तर्कयति प्रमाणं न कारणात् इह द्वाभ्यां दिकं यथाशुचित्तं न भिन्नस्य दोषस्य न निवृत्तिः निवृ
 त्तिरप्युपपन्नप्राप्यशोदायोगादिति भावः ५ किंच कश्चित् कदाचिन्मर्दान्मया पातं निवर्तते कश्चित् देवपुत्र
 राचरति यथा केनर स्यातोपि मोक्षं प्राप्तुं नमिन्नो करोति तथा पापस्य पुनर्निवारित्वेन नरकपात्रमप्यप्य
 भविष्यात् आशुचित्तव्यर्थमिति ६ यदि ह्यतिकर्मण इह द्वादि प्रायश्चित्तं न कर्मता पापस्य निवृत्तिना वा सा ।

[illegible][illegible]

जो जी सात पायनम पुनः पाये जमिदैकताममिहो विजयत यथावत पुनः पाये जमिदैकताममिहो विजयत २ वि
सृष्टि सभवा नीतास्य न्यायसमिपतान विस्तु पायनवले इति मेव वचने स्थिते २ पुनः पाये कोन निवास्य
मुक्तेषां मुच्यते अतिलिखितमया इमं क्रूरसमालम्भा १ अन्तामिनाम जे पुनः हा पाये नयेदित विस्तु
दित्ता नीचतया देवपुत्रास्य ५ अन्तामिनाम भक्तन विस्तु इति निरूपिते सकेतभरुव सपुत्रसिद्धानुपयमे
रदोभिमानदकसम्येनोपदेशक नदधीनसंस्तुपुत्रवित्तयुतीवि ६ तथदीर्घमयायरात्मिलक
पान्यते विस्तुपकय यदि विदरा मोक्षयेते' इदमेव तदेवोक्तिस्तु वक्तव्यततोऽपि 'हृत्प्राप्तमहदाण्यान

सतो वाच निवृत्तिमार्गं कथितं सदेवभावता यथा क्रमेणोपलब्धेन वक्ष्याम्यदस्यति २
अतिलिखितमया विस्तुपकय यो मुने योऽवलीनप्रकृतेर्वात्मना पुन पुन २ ॥ संम

अथ प्रकथ्याकम ८ तवाये प्रथमविस्तोर्इति पातकिमोक्ते तत् पातकायनयोक्तयाम्येधमदिल
तो ८ प्रथमपदस्योपलब्धायते प्रथोकात्रवादपूर्वकनिर्देशे क्रूरकपयिहोपपद्यकृतिनिर्वृत्तिमा
मुच्यते यदि पातदिनीयस्य ये वधानरयानीयादिना भानुतुल्यपायनयथावत यत येन मार्गता क्रमेण
यागो निवृत्तिमात्रे तेषां पलवान्वाद्यानेन सहयसंस्तुतिर्मात्रो भवति प्रथमपदस्य सप्तमि प्रतिसेचरे
परस्मात्तुल्यत्वात् प्रविष्टोति परपदमिति वचनात् १ अगुण्यस्वर्गादिमन्त्रदेवविषय प्राण्यस्यन
लीना प्रकृतिर्यस्य तस्य प्रस पुन प्रणम्य भोगार्थ इदहारभरणो यो मार्गं सवकथित तत्तीयदसि

